

Gyermekvállalás és gyermeknevelés

Tartalom

1. Változó gyermekvállalási szokások	2
A késői gyermekvállalás kockázatai.....	3
A családi állapot változásának hatása	6
Területi különbségek.....	9
2. Gyermekneveléshez kapcsolódó ellátások, családtámogatások, kisgyermekek napközbeni gondozása	13
Pénzben folyósított ellátások	13
Kisgyermekek napközbeni gondozása.....	21
Bölcsődei ellátás	21
A napközbeni gondozás új formái.....	22
Családok és gyermekek szociális támogatására fordított kiadások Magyarországon és az Európai Unióban	25
3. Gyermekjóléti alapellátások és a gyermekvédelem rendszere	27
A gyermekjóléti szolgálatok és a jegyzők szerepe.....	27
Átmeneti gondozás	30
Városi gyámhivatalok és területi gyermekvédelmi szakszolgálatok	31
Gyermekvédelmi szakellátás	32

Jelmagyarázat

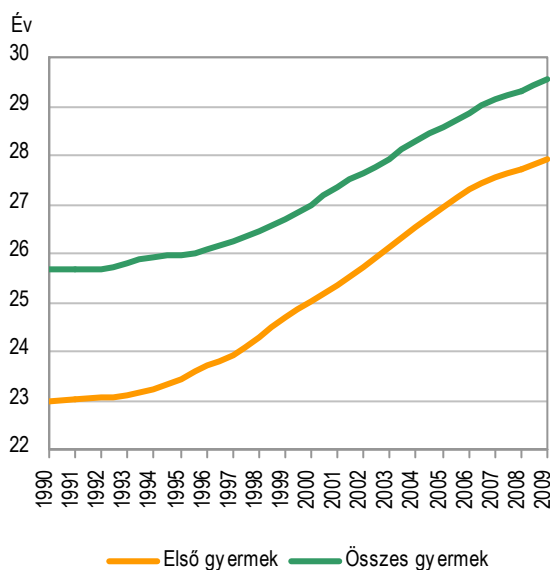
További információk, adatok (linkek)

1. Változó gyermekvállalási szokások

Az '90-es években gyorsan csökkent a termékenység. A születések száma először 1998-ban esett 100 ezer alá, és azóta egyik évben sem érte el, illetve haladta meg ezt a szintet. Az elmúlt tíz évben 1,28 és 1,35 gyermek közötti az egy nőre számított termékenység. Ez azt jelenti, hogy az évtized során született gyermekek száma mintegy 35–40%-kal maradt el a szülői nemzedék létszámától. Miközben a női termékenység és a születésszám az egyszerű reprodukciós szint alatt stagnál, lényegesen változott a gyermeket vállaló anyák és a szülőképes korú nők demográfiai összetétele. A leglátványosabb változás a szülő nők életkorában következett be. Korábban nem tapasztalt dinamikával emelkedett az első és a további gyermeket vállaló anyák átlagos életkora. Demográfiai magyarázat: a nők egyre kevésbé vállalják fiatalon az anyaságot. A korábban a legtermékenyebb életkorúnak számítók, a 20–24 éves nők 1990 és 2009 között több mint kétharmaddal kevesebb gyermeket vállaltak. Helyüket a 20-as évek második felében, illetve a 30-as évek elején járó nők vették át, mérsékelten emelkedő termékenység mellett. Ez a paradigmaváltás gyorsan és viszonylag rövid idő alatt következett be. Demográfiai következménye egy erősen csökkenő, majd alacsony szinten stagnáló termékenység és születésszám. Az évenkénti születésszámból hiányoztak a fiatal anyák gyermekei. Az ő elmaradt születeiket az 1990-es években egyáltalán nem, az ezredfordulót követően pedig csak többé-kevésbé ellensúlyozta az „idősebb” női korosztályok növekvő termékenysége.

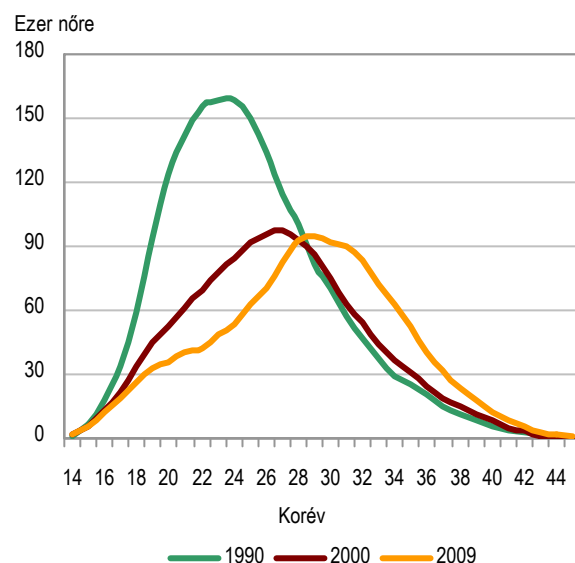
1. ábra

Az anyák átlagos életkora gyermekük születésekor

2. ábra

Éveszületések az anya életkora szerint

Forrás: Demográfiai évkönyvek.

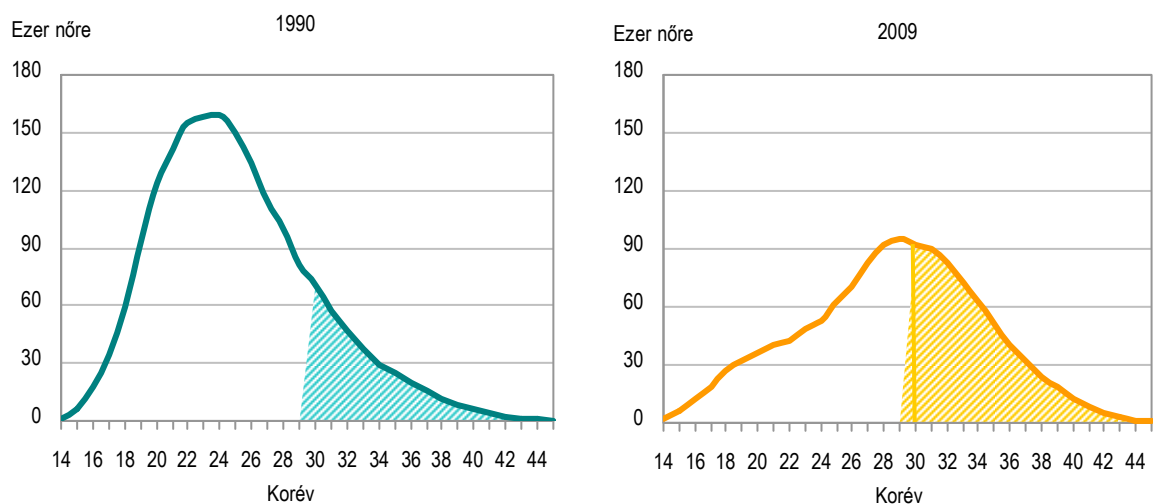
Ez a folyamat még nem ért véget. A szülőképes kor legtermékenyebb időszaka egyre nyilvánvalóbban tolódik át a 20-as évek első feléről a 30-as évek elejére. 2009-ben a szülő nők átlagos életkora 29,5 év volt, az anyák első gyermekeiket pedig közel 28 (27,9) évesen vállalták. Ez utóbbi életkor 5 évvel magasabb az 1990. évinél, és mintegy 6 évvel haladja meg az 1970-es években jellemző 21–22 évet.

Úgy tűnik, hogy jelenleg abban az életkorban kezdik el világra hozni gyermekeiket az anyák, amelyekben 20 vagy 30 évvel ezelőtt már befejezték termékenységüket, kialakítva az akkor általánosan jellemző kétgyermekes családot.

A 2009-ben született gyermekek felét 30 éves vagy ennél idősebb anyák hozták világra, és az összes termékenységben a szerepük 45%-ra emelkedett. Ez azt jelenti, hogy a 2009. évi termékenységi viszonyok mellett száz nő élete során 133 gyermeknek adna életet, ebből 72 születne a nők 29 éves koráig és 61 gyermek (45%) pedig 30 éves vagy ennél idősebb életkorban. Az elmúlt 110 év demográfiai adatai szerint még sohasem volt ilyen magas a 30 éves és idősebb nők részesedése a gyermekvállalásban. A termékenység szintjének jelenlegi és jövőbeni alakulását egyre inkább a 30-as éveikben járó nők gyermekvállalási magatartása határozza meg.

3. ábra

A 30 éves és idősebb nők szerepváltozása az összes termékenységben

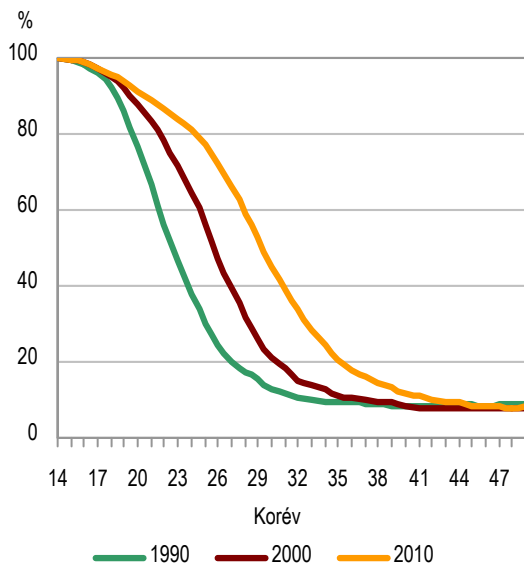
Forrás: Demográfiai évkönyvek.

A késői gyermekvállalás kockázatai

Meglepő tény, hogy 2009-ben a 30 éves vagy idősebb nők több mint egyharmada első gyermekét hozta világra, míg 1990-ben csak 15%-uk szülte első gyermekét hasonló életkorban. Ez azt jelenti, hogy a 20-as éveikben és a 30-as évek elején járó nők között sok a gyermektelen, és számuk dinamikusan nő. A 25 éves gyermektelen nők aránya 1990 és 2010 között a 2,5-szeresére emelkedett (30-ról 77%-ra). Húsz év alatt több mint háromszorosára nőtt az arányuk a 30 évesek között (13-ról 45%-ra).

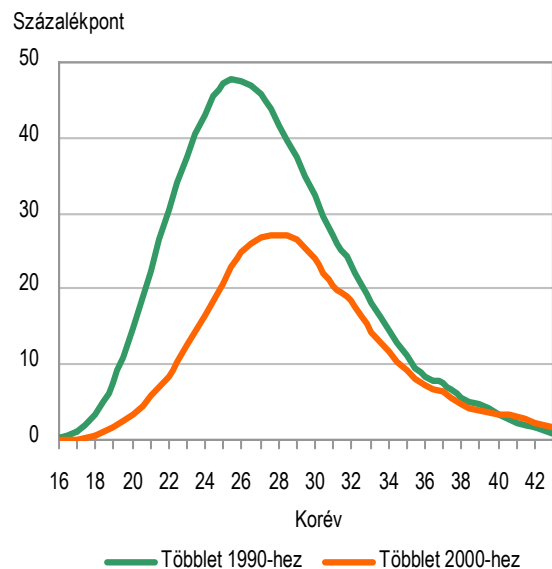
4. ábra

Gyermektelenek aránya a nők életkora szerint

5. ábra

A gyermektelen nők arányának többlete életkor szerint, 2010

Forrás: Népszámlálás, Demográfiai évkönyvek.

A családtervekre vonatkozó legutóbbi vizsgálat szerint (Népességtudományi Kutatóintézet, Életünk fordulópontjai 2008/2009) a 30 éves nők kétharmada szeretne (még) gyermeket. De csak 20%-uk tartozik az ún. „aktív tervezők” közé, akik párkapcsolatban élnek és tudatosan mellőzik a fogamzásgátlást. Ezek szerint a 30 éves, gyermeket kívánó nők többsége még mindig halogató taktikát követ, és csak a jövőben szeretne annyi gyermeket szülni, amennyit tervezett. Ennek egyik alapvető oka lehet, hogy sokan nem élnek tartós párkapcsolatban, vagy még keresik gyermekük leendő apját.

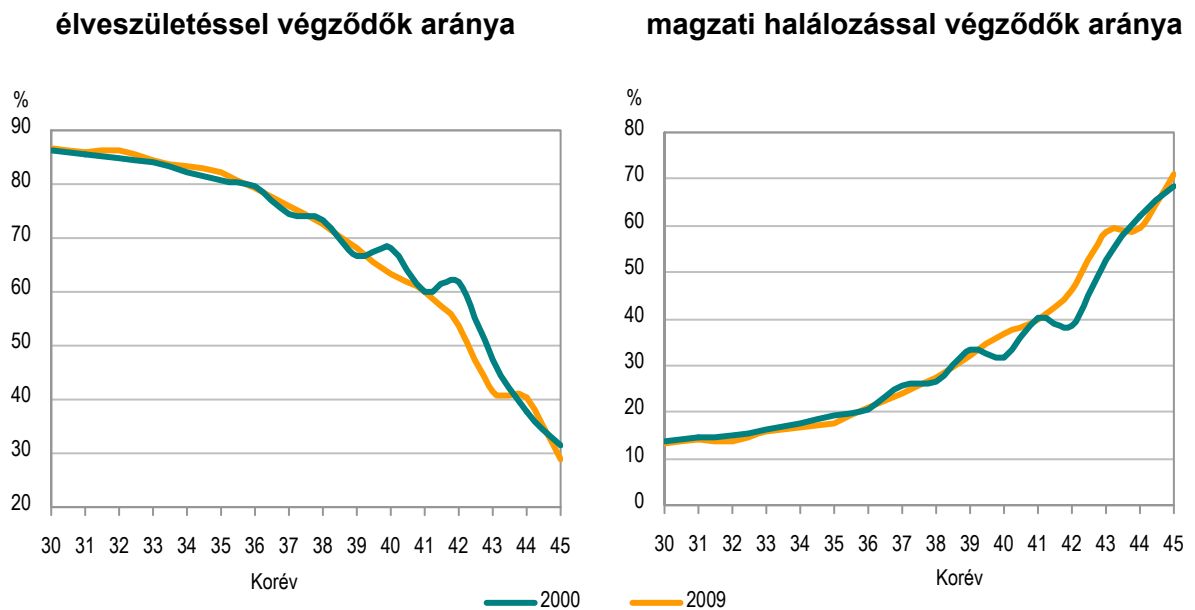
A kívánt első és további gyermekek halogatója a biológiai kockázat tényezőivel is összefügg. A 30 év felett a nők fogamzó képessége kezdetben lassan, 35 év felett egyre gyorsuló ütemben csökken, és a terhesség is egyre bizonytalanabb kimenetelű. A 30 év feletti kívánt¹ fogamzások kimenetelét tekintve egyértelmű, hogy az életkor előre haladásával csökken az élveszületések és emelkedik a vetélések aránya. A 2009. évi adatok szerint 30 éves életkorban még nagy az esélye annak, hogy a kívánt fogamzás szüléssel végződik (87%). Ez az arány 36 éves életkorban 80%-ra, 41 éves életkorban pedig 60%-ra esik. 42 éves életkortól pedig, ha a kívánt fogamzás mégis bekövetkezne, már nagyobb az esélye a vetülésnek, illetve a magzati halálzásnak, mint az élveszületésnek.

A késői gyermekvállalás nemcsak biológiailag kockázatos, de a demográfiai következményei is kedvezőtlenek. Magyarországon korábban sem volt jellemző és napjainkban sem

¹ Kívánt fogamzásoknak azokat tekintettük, amelyek nem terhesség megszakításával végződnek. Ide tartozik az élveszületés, a spontán vetülés és a halvaszületés. A magzati halálzások közé az utóbbi kettő, a spontán vetélések és a halvaszületések tartoznak. A kérdéskör bizonyos leegyszerűsítése, hogy mindazon fogamzások, amelyek nem a terhesség művi megszakításával végződtek, kívánt fogamzásoknak tekintjük. Ez a feltételezés a fiatalabb életkorokban nem mindig igaz, de a 30 év feletti nőknél, figyelembe véve a tervezők és a gyermektelenek magas arányát, fokozottan érvényes.

elfogadott az akaratlagos gyermektelenség. Bár igaz, hogy az ezredfordulót követően emelkedett a gyermeket nem tervezők aránya, különösen a nem párcapcsolatban élő fiatalok körében (NKI Életünk fordulópontjai). Minden nő kívánt legalább egy gyermeket, a gyermektelenek aránya a biológiai meddőség határán volt. Az elmúlt két évtizedben a termékeny időszakukat befejező nőknél (48–50 évesek) mindenhol 10% alatt maradt a gyermektelenek aránya, e nemzedékek többségénél 7–8% között ingadozott.

6. ábra
Kívánt fogamzásokból

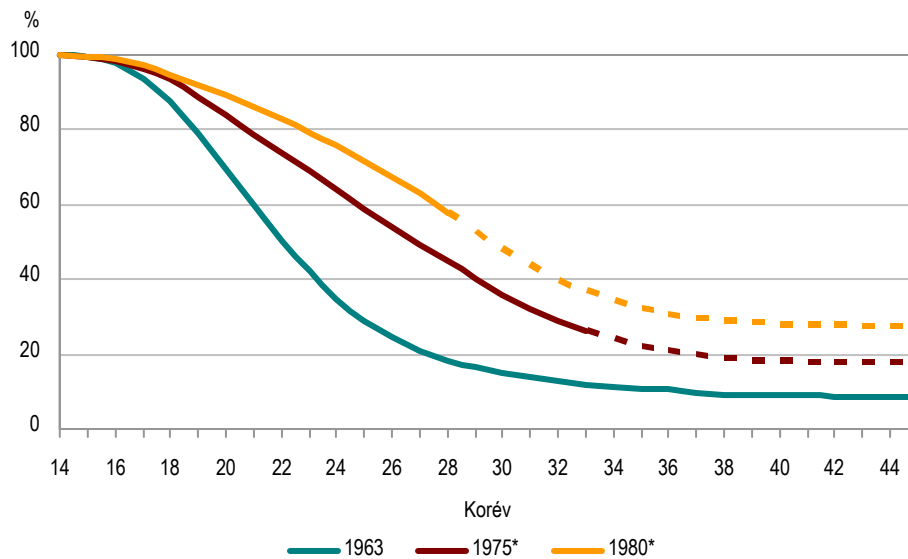

Forrás: Demográfiai évkönyvek.

Figyelembe véve a jelenlegi magas gyermektelenségi arányokat, feltételezhető, hogy a mai fiatal nemzedékekben, illetve a most 30-as éveik elején járó nők körében jóval magasabb lesz a végleg gyermek nélkül maradók aránya. Ennek oka elsősorban nem a szándékos, hanem az akaratlan gyermektelenség, vagyis akkor vállalnának gyereket, amikor már késő.

A jövőbeli gyermektelenségi arányok becslésénél feltételezzük, hogy egy bizonyos életkort elért gyermektelen nők a későbbiekben olyan gyakorisággal fogják vállalni első gyermekeiket, mint amilyen gyakorisággal az adott életkor feletti nők jelenleg ténylegesen teszik. Így pl. az 1975-ben született generáció hölgytagjai között 24,2% volt a gyermektelenek aránya 34 éves korban. Amennyiben 35 és 45 éves koruk között olyan gyakran vállalnák az első gyermeküket, ahogy a hasonló életkorú nők 2009-ben, akkor 17,4%-uk maradna végleg gyermektelen. Az 1980-ban született női nemzedék esetében hasonló módszert alkalmazva 45 éves életkorban már 27,4% lenne a gyermektelenek becsült aránya. Ezek az arányok kétszer, illetve háromszor magasabbak, mint az 1963-ban született nőknél, akiknek 45 éves korukban 8,6%-a volt gyermektelen.

Gyermektelen nők aránya az egyes születési évjáratokban életkor szerint

* Részben becült adatok.

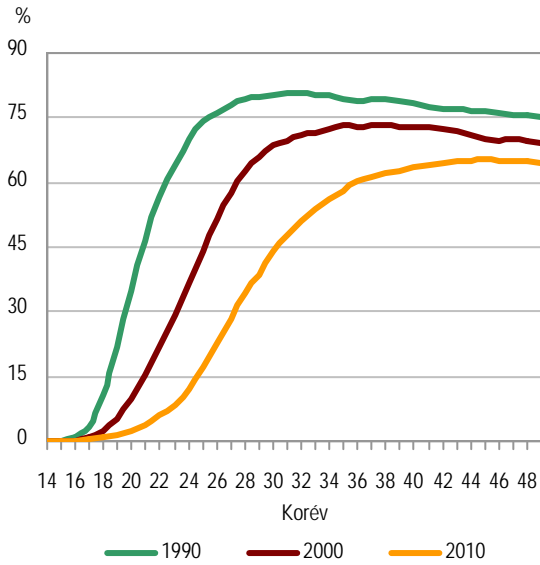
Forrás: Demográfiai évkönyvek.

Hasonló eljárással lehet becsülni azok arányát, akik a második vagy a harmadik gyermeket vállalnák. Az alkalmazott módszer egyszerű, de ebből adódik a gyengesége is. Nevezetesen az, hogy változatlanul feltételezi a jelenlegi (esetünkben a 2009. évi) életkor és gyermekszám szerinti termékenységi arányokat. Ez bizonyára nem valós hipotézis, de arra rávilágít, hogy a jelenlegi termékenységi magatartás mellett a mai fiatalok között nőhet a gyermektelenek aránya, és a kétgyermekes családmódel feltehetően elveszíti eddigi uralkodó szerepét.

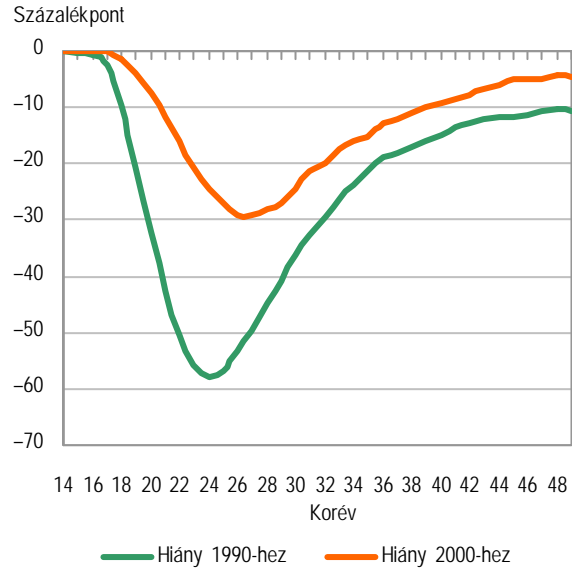
A családi állapot változásának hatása

A népesség családi állapot szerinti összetételét a házasságkötés mellett befolyásolja a házasságok megszűnése, vagyis a válás és az özvegyülés. A termékenység és a családi állapot kapcsolatának vizsgálatánál lényeges a szülőképes korú női népesség családi állapot szerinti összetétele. Ennek változásában meghatározó szerepet játszott a házassági mozgalom alakulása. A házasságkötések visszaesése nagyobb mértékű volt, mint a születéseké. Főleg az első házasságkötések intenzitása csökkent, ami erőteljesen visszavetette a házasok arányát, és növelte a hajadonokét a szülőképes korú nők között.

8. ábra
Szülőképes korú házas nők aránya

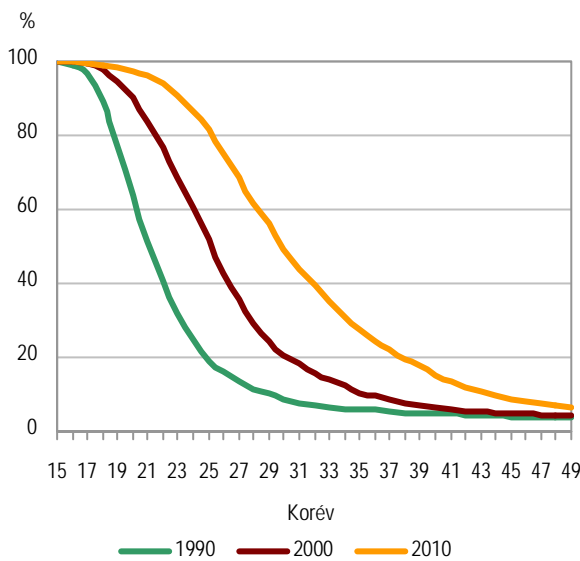
9. ábra
Házass nők arányának hiánya, 2010

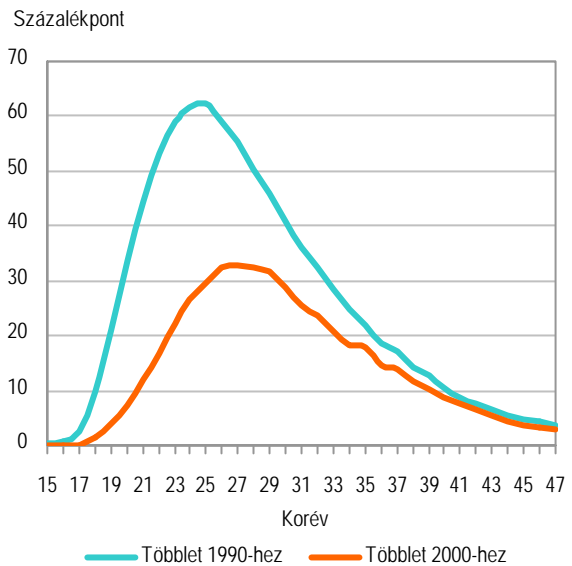
Forrás: Demográfiai évkönyvek.

A szülőképes korú nők között 1990 és 2010 között összességében 64-ről 41%-ra csökkent a házas nők aránya. Jóval nagyobb volt a visszaesés mértéke a gyermekvállalás szempontjából meghatározó 20–35 évesek körében. A házas többségből kisebbség lett. 30 éves életkorig jelenleg több a hajadon, mint a házas, pedig korábban a fordítottja volt a jellemző. A kérdés az, hogy ez a változás hogyan befolyásolta a születések számát és a termékenység szintjét.

10. ábra
Szülőképes korú hajadon nők aránya

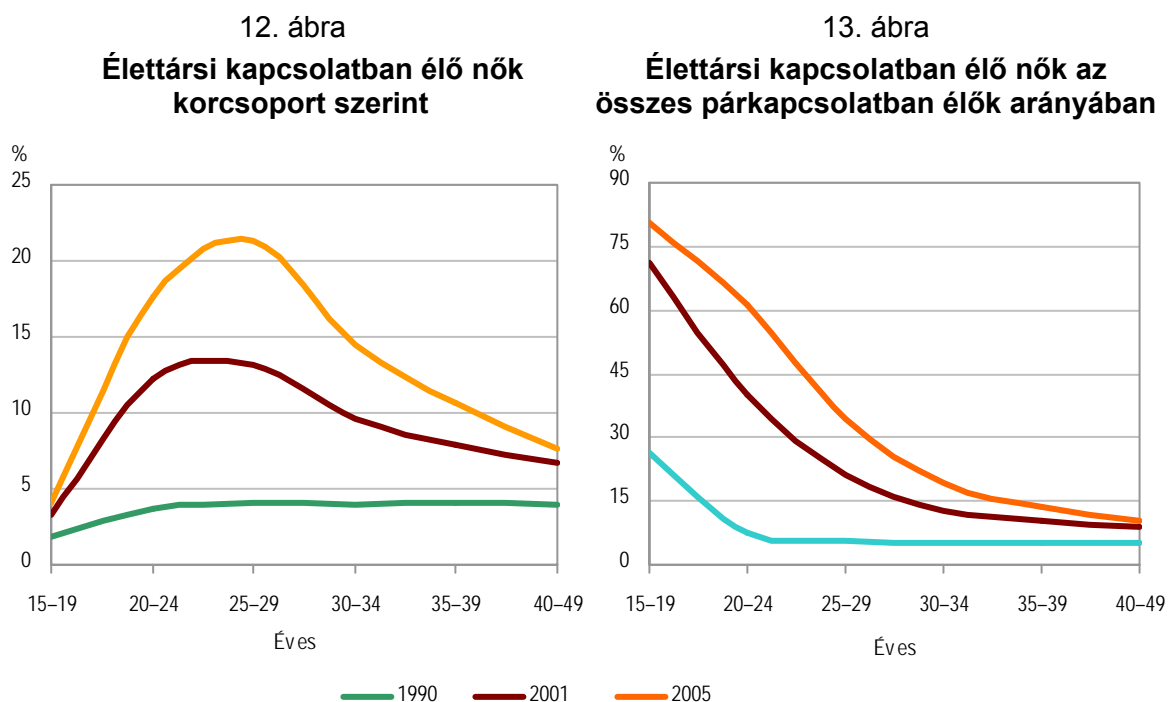

11. ábra
Hajadon nők arányának többlete, 2010

Forrás: Demográfiai évkönyvek.

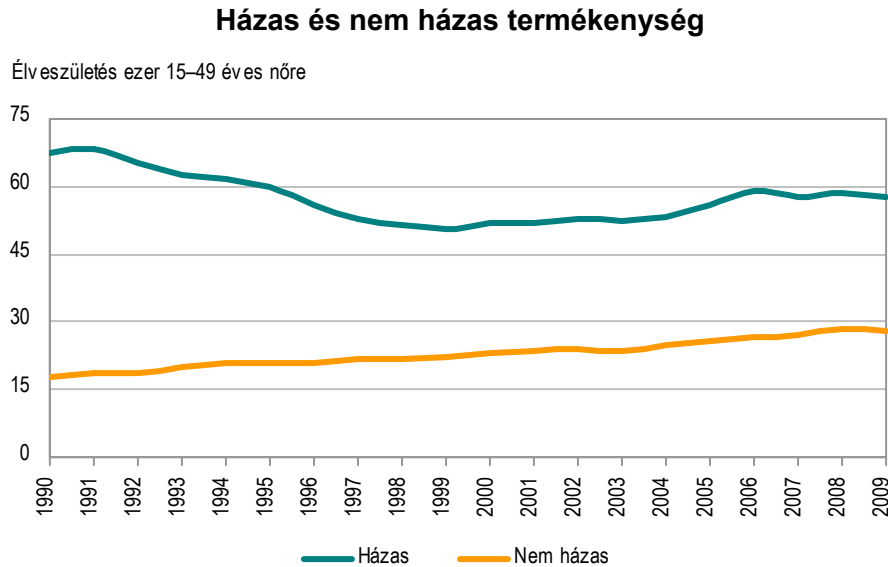
Itt fontos megjegyezni, hogy a jogi (de jure) családi állapot nem tükrözi, hányan élnek párkapcsolatban. Ez elsősorban a hajadonokra igaz. Az elmúlt két évtizedben dinamikusan nőtt a házasságon kívüli párkapcsolatok száma, főleg a fiatal, 30 év alatti hajadon nők körében. 1990 és 2005 között több mint háromszorosára, 3,6-ról 12,3%-ra emelkedett az élettársi kapcsolatban élők aránya a szülőképes korú nők között. Ebben a formában élt együtt az összes pár 21,2%-a. Az egyes női korcsoportokat tekintve jelentősek az eltérések. A 20-as éveik második felében járó nőknél leggyakoribb az élettársi kapcsolat. Ugyanakkor minél alacsonyabb a nők és a férfiak életkora, annál magasabb a házasságon kívüli együttélés aránya az összes párkapcsolat között. Ennek magyarázata az, hogy ha a fiatalok tartós párkapcsolatba lépnek, gyakrabban választják az együttélést, mint a nagyobb kötöttséggel járó házasságot.

Forrás: Népszámlálás, mikrocenzus.

A házasságon kívüli párkapcsolatok létesítéséről és felbomlásáról nincsenek folyamatos és megbízható adataink. A bennük élők tényleges számát is csak népszámlálások és mikrocenzusok időpontjában ismerjük. A születési statisztikák arra sem adnak egyértelmű választ, hogy a házasságon kívül született gyermekek közül hányan jönnek világra élettársi kapcsolatból. Az évenkénti adatok alapján nem tudjuk külön mérni az élettársi kapcsolatban élők termékenységét sem. Így csak a jogi értelemben házasok és nem házasok (közük az élettársi kapcsolatban élők) termékenységét lehet összevetni.

Forrás: Demográfiai évkönyvek.

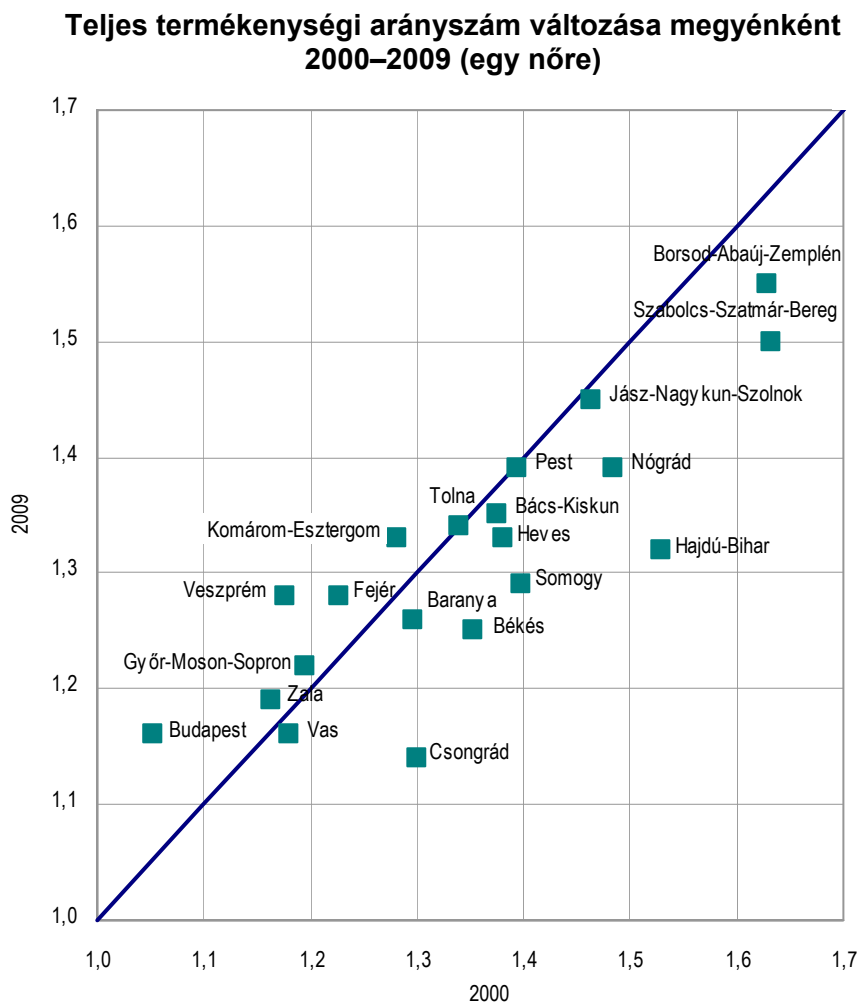
Az eredmények egyértelműen azt mutatják, hogy a házass nők termékenysége jelentősen, több mint kétszeresen meghaladja a nem házass nőkéét, a különbség azonban 1990 óta mérséklődött. A házassok termékenysége az 1990-es években egyértelműen csökkent, az ezredfordulót követően pedig mérsékelten emelkedett, az utóbbi néhány évben inkább stagnált. A nem házass termékenység viszont az elmúlt két évtizedben szinte folyamatosan emelkedett, főleg az élettársi kapcsolatban élők és a házasságon kívüli születések növekvő súlya miatt. 2001 és 2009 között a házass termékenység 11%-kal, a nem házass termékenység 19%-kal emelkedett, emellett az összes termékenység alig változott. Ezt az összetétel-változás hatása magyarázza, miszerint az alacsonyabb termékenységű nem házass nők szerepe és súlya nőtt az összes termékenységben a magasabb termékenységű házass nőkkel szemben. A családi állapot, illetve a párkapcsolati formák változása összességben mérséklő hatást fejt ki a termékenységre és a születések számára. A 2001. évi családiállapot-összetétel szerint számítva a nők 120 900 gyermeket szültek volna 2009-ben. (Ténylegesen 96 442 gyermek született.) Ha pedig a szülőképes korú nők 1990. évi összetétele változatlanul maradt volna, akkor 2009-ben 160 500 újszülött jött volna világra.

Területi különbségek

A termékenység területi elemzésének egyik fontos kérdése, hogy az egyes régiók mennyire követik az országos irányzatokat, illetve, hogy növekedtek-e vagy mérséklődtek közöttük a különbségek. A termékenység az 1990-es években erőteljesen csökkent. Ekkor növekedtek, majd az ezredfordulót követően mérséklődtek a területi különbségek. A 2009. évi termékenységi szint megegyezett a 2000. évvel, 1,33-as teljes termékenységi arányszám-

mal². Viszont a régiók között az átrendeződés jelei mutatkoztak. Budapest hosszú évtizedek óta először immár nem az ország legalacsonyabb termékenységű körzete, helyét Csongrád megye vette át. Szabolcs-Szatmár-Bereg és Borsod-Abaúj-Zemplén megyék viszont változatlanul a legtermékenyebbek. A két szélső érték közötti különbség viszont 2009-re 1,3-szorosra mérséklődött, a 2000. évi másfélszeresről. Ebben elsősorban az játszott a főszerepet, hogy a főváros termékenysége 10%-kal emelkedett, miközben a két legmagasabb értékű megye mutatója 2000 és 2009 között 5–8%-kal csökkent. Általában jellemző, hogy a dunántúli megyékben (Veszprém, Zala, Fejér, Győr-Moson-Sopron, Komárom-Esztergom), ahol alacsony volt a mutató, nőtt a termékenység, viszont a magasabb mutatójú észak-magyarországi (Nógrád, Heves) és észak-alföldi (Hajdú-Bihar) megyékben mérséklődött 2000 és 2009 között. Összességében tehát az ország keleti és nyugati fele közötti termékenységkülönbség fennmaradt, bár mérséklődött. A dél-alföldi Békés és Csongrád megyék annyiban számítanak kivételnek, hogy termékenységük a nyugat-dunántúli megyékhez hasonlóan alacsony és a vizsgált időszakban jelentősen, 8–12%-kal csökkent.

15. ábra

Forrás: Demográfiai évkönyvek.

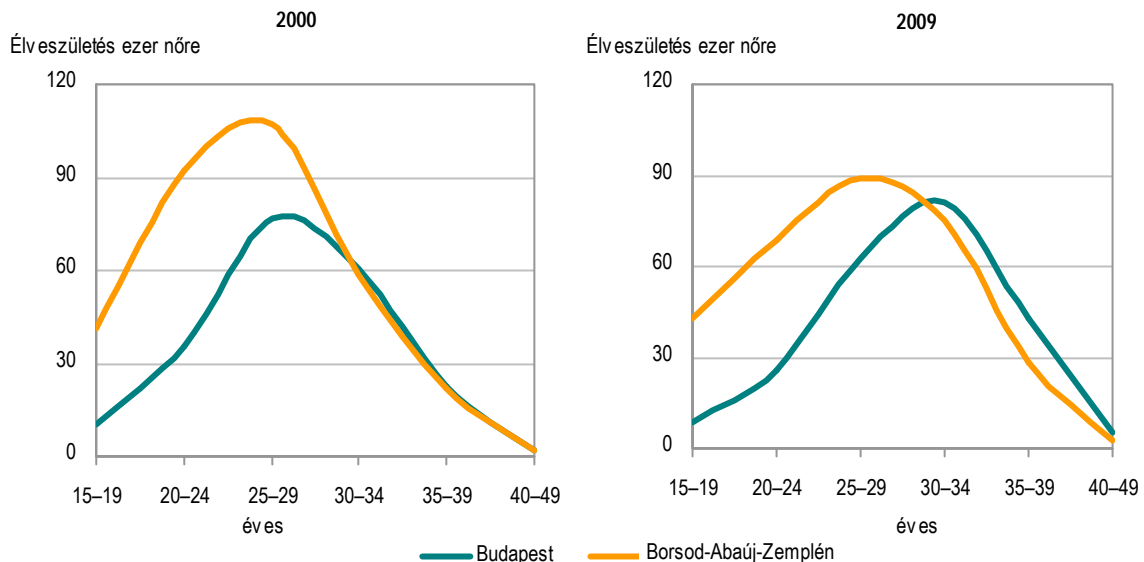
²Teljes termékenységi arányszám (TTA) azt fejezi ki, hogy az adott év életkor szerinti termékenysége mellett egy nő élete folyamán hány gyermeknek adna életet.

Az általános tendencia mellett figyelmet érdemelnek az egyes korcsoportok termékenységében kialakult területi különbségek is. 2000 és 2009 között a 30 év alatti nők termékenysége valamennyi korcsoportban és területi egységnél csökkent. Csak Borsod-Abaúj-Zemplén megye kivétel, ahol a tizenéveseknél emelkedés tapasztalható. Ennek eredményeként a tizedzserek termékenységében 4-szeresről 5-szörösére emelkedett a különbség Budapest és Borsod-Abaúj-Zemplén megye között. Az ország valamennyi megyéjében emelkedett a 30 év feletti nők termékenysége, de különböző mértékben. Budapesten kétszeresére emelkedett a 35–39 évesek gyermekvállalása és háromszorosára a 40 éven felüli nőké 2000 és 2009 között. A 30-as éveikben járó nők Budapest mellett a leggyakrabban Pest megyében hoztak gyermeket a világra, de a szüléseik száma Veszprém és Győr-Moson-Sopron megyében is meghaladta az országos átlagot. Ennek a korosztálynak Nógrád, Heves, Szabolcs-Szatmár-Bereg és Somogy megyében volt legalacsonyabb a termékenysége. A 40 év feletti nők esetében 2,1-szeresről 2,7-szeresre nőtt a különbség a legalacsonyabb termékenységű Veszprém megye és a legmagasabb termékenységű Budapest között.

Az anya életkora szerinti termékenység különböző mértékben változott, átrajzolva a gyermekvállalás korcsoportok szerinti görbéjét. Korábban a nők leggyakrabban 20–24 éves korban vállaltak gyermeket. Ma már valamennyi megyében 25–29 éves a legtermékenyebb korosztály. 2004 óta az anyák már 30–34 évesen vállalják leggyakrabban gyermekeiket Budapesten, de 2009-ben már Baranya, Csongrád, Pest és Veszprém megyében is a 30-as évek elején járó nők szültek a leggyakrabban. A 30 év feletti fővárosi nők termékenysége jelenleg magasabb, mint a hasonló korúaké Szabolcs-Szatmár-Bereg megyében.

16. ábra

Területi eltérések a termékenység kor szerinti profiljában

Forrás: Demográfiai évkönyvek.

A szülő nők átlagos életkora, attól, hogy a gyermekvállalást későbbi életkorra halasztják, jelentősen emelkedett. 2000 és 2009 között a szülő nők átlagos életkora első gyermekük születésekor 2,9 évvel volt magasabb, mint egy évtizeddel ezelőtt, és megközelítette a 28 évet. Az emelkedés mértéke területileg eltérő volt, így a megyék közötti különbségek növekedtek. A szélső értéket Borsod-Abaúj-Zemplén és Szabolcs-Szatmár-Bereg megye, illetve Budapest produkálta. A 2009. évi adatok szerint az anyák Borsod-Abaúj-Zemplén megyében átlagosan 25,4 évesen, míg Budapesten 30,1 évesen vállalták első gyermeküket. A különbség a két szélső érték között a 2000. évi 3,6 évvel szemben 2009-ben 4,7 évre emelkedett.

2. Gyermekneveléshez kapcsolódó ellátások, családtámogatások, kisgyermekek napközbeni gondozása

Pénzben folyósított ellátások

A magyar családtámogatási rendszer rendkívül kiterjedt, túlsúlyban vannak benne a pénzben nyújtott ellátások. Valamilyen támogatásban minden gyermeket nevelő család részesül. A szülők kaphatnak egyszeri kifizetést, rendszeresen folyósított támogatást, alanyi jogú, biztosítási alapú és jövedelemvizsgálathoz kötött ellátást. Univerzális ellátás a családi pótlék, a gyermekgondozási segély (gyes), a gyermeknevelési támogatás (gyet) és az anyasági támogatás. Rászorultságtól függ a rendszeres gyermekvédelmi kedvezmény, a rendkívüli gyermekvédelmi támogatás és a rendszer legújabb eleme, az óvodáztatási támogatás. A terhességi gyermekágyi segély és a gyermekgondozási díj (gyed) feltétele, hogy biztosítottként az anyának meghatározott idejű jogviszonya legyen.

A családi pótlék minden gyermek után alanyi jogon jár, de összege differenciált a gyermekszám, családtípus és a gyermek egészségi állapota szerint. Az utóbbi időben a legjelentősebb változást a családtámogatási rendszer átalakításáról szóló 2005. évi CXXVI. törvény hozta. Az új szabályozás célja volt a rendelkezésre álló források célzottabb és hatékonyabb elosztása, a rendszer egyszerűsítése. A települési önkormányzatok által folyósított rendszeres gyermekvédelmi támogatás és a családiadó-kedvezmény egy része beépült a családi pótlékba, ezzel közel a duplájára nőtt. 2008-ban differenciáltan emelték az összegét, és a leghátrányosabb helyzetű, egyszülős, illetve a sokgyermekes családok juttatása jobban emelkedett. 2009-ben a családi pótlék összege változatlan maradt, 2010. augusztus 30-tól új törvényi szabályozás lépett életbe. Ez két részre bontja a családi pótléket: a nevelési ellátásra és az iskoláztatási támogatásra. A települési önkormányzat jegyzője elrendelheti, hogy a családi pótlék legfeljebb 50%-át természetben nyújtsák, amennyiben a gyermeket a hatóság védelembe veszi. Az intézkedés célja a családi pótlék célzott felhasználása abban az esetben, amikor a szülő nem a gyermek javára fordítja az összeget. Ilyenkor a gyermekjóléti szolgálatok munkatársai, a szülővel együttműködve felhasználási tervet készítenek. A jegyző ennek figyelembevételével határozza meg az összeget, tekintettel az 50%-os felső határra. Egyúttal rendelkezik a korlátozás időtartamáról és a felhasználás formájáról, tartalmáról. Az intézkedés akkor alkalmazható, ha a gyermek védelemben részesül, vagy azt elrendelték.

A családtámogatások között a több mint kétfélmillió gyermeket érintő családi pótlék a legkiterjedtebb és legnagyobb súlyú. A ráfordítások összege 2005 és 2009 között jelentős mértékben, 175,5 milliárd forinttal nőtt.

A családi pótlék főbb adatai

Év	Családi pótlékra fordított kiadás, millió forint	Családi pótlékban részesülő		Egy családra jutó havi átlagos összeg, forint
		családok	gyermekek	
		havi átlagos száma, ezer fő		
2000	132 516	1 300	2 153	8 496
2001	133 980	1 296	2 115	8 617
2002	153 863	1 278	2 046	10 034
2003	174 937	1 292	2 110	11 283
2004	185 332	1 290	2 104	11 971
2005	191 144	1 265	2 061	12 597
2006	329 430	1 269	2 067	21 637
2007	338 379	1 224	1 997	23 031
2008	366 831	1 247	2 029	24 521
2009	366 651	1 246	2 030	24 524

Forrás: MÁK.

A gyermekgondozási segély minden anyának alanyi jogon jár, gyermeke hároméves koráig. Egyéves kora után az apának vagy a nagyszülőnek is folyósítható. Aki igénybe veszi a gyest, a gyermek egyéves koráig nem folytathat keresőtevékenységet. Ezután azonban korlátozás nélkül dolgozhat. (2006-ig csak napi négy órában végezhetett munkát.) 2009 júliusában egy törvénymódosítás háromról két évre csökkentette a gyes időtartamát a 2010. április 30. után született gyermekek esetében, de ezt a jogszabályt azóta törölték.

2009-ben havonta átlagosan 7 ezerrel többen vették igénybe a gyest, mint az előző évben, mintegy 174 ezren. A segély havi összege azonos az öregségi nyugdíj mindenkori legkisebb összegével, ikergyermek esetén annak kétszerese. Mivel a megállapítás alapjául szolgáló öregségnyugdíj-minimum 2009-ben nem változott, a gyes vásárlóértéke csökkent.

A legalább három gyermeket nevelő szülőnek gyermeknevelési támogatás jár, a legfiatalabb gyermek hároméves korától, nyolcadik életévének betöltéséig. A havi ellátás összege megegyezik a gyesével. A 40 ezer főállású anya 2009 előtt csak korlátozott időre helyezhetette el a gyermekét napközbeni ellátást nyújtó intézményben. Azóta ez a korlátozás, legalábbis elvileg, megszűnt.

Az alanyi jogon járó anyasági támogatást minden szülő nő megkapja, aki részt vett terhesgondozáson. A nyugdíjminimum 225%-ával megegyező egyszeri segély a gyermek születésével járó kiadások egy részét fedezi. A terhességi gyermekágyi segély a szülési szabadság ideje alatt jár a biztosítási idővel rendelkező anyának. A jogosultsághoz 2010. május 1-je előtt két éven belül 180 nap, azóta 365 nap biztosítási időt kell igazolni. Az igénylő az előző évi átlagkereset 70%-át kapja kézhez 24 hét alatt, 2009-ben átlagosan napi 2700 forintot.

Szintén biztosítási jogviszonytól függően vehető igénybe a gyermekgondozási díj is, ami ugyanakkora összeg, mint a terhességi gyermekágyi segély, időtartama pedig 2 év. A gyes is még egy évig igénybe vehető a gyed lejártá után. A családtámogatási formák közül ez az egyetlen, amelynek 2009-ben nem csökkent a reálértéke.

2. tábla

A családtámogatások reálértékének alakulása

Év	(%)					
	A gyermekgondozási díj		A gyermekgondozási segély		A családi pótlék	
	egy családra jutó havi átlagos összegének reálértéke					
	előző év = 100,0	1990 = 100,0	előző év = 100,0	1990 = 100,0	előző év = 100,0	1990 = 100,0
2000	–	96,7	99,9	80,4	91,4	38,4
2001	114,4	110,7	98,3	79,0	92,9	35,7
2002	108,5	120,1	105,2	83,2	110,5	39,4
2003	103,7	124,6	107,1	89,1	107,4	42,4
2004	104,3	129,9	103,3	91,9	99,3	42,1
2005	104,0	135,0	102,9	94,7	101,5	42,7
2006	103,2	139,3	101,3	96,0	165,4	70,7
2007	101,0	140,7	97,4	93,5	98,5	69,6
2008	101,8	143,3	102,5	95,8	100,3	69,9
2009	102,2	146,5	93,9	90,0	96,0	67,1

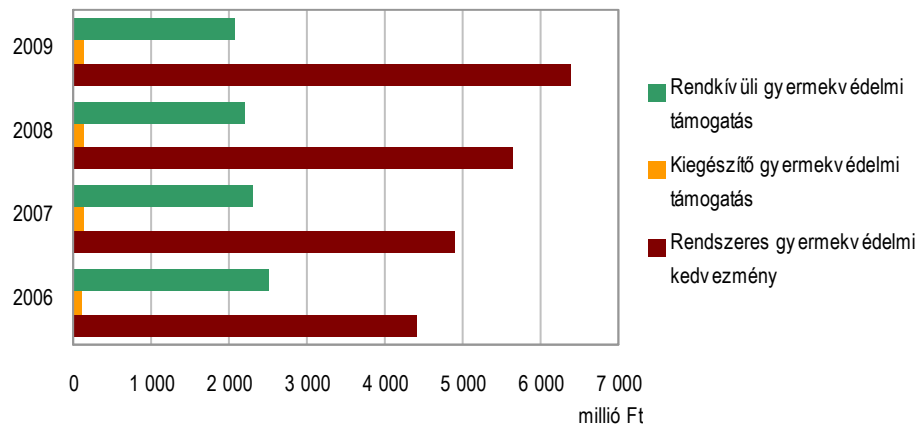
Forrás: MÁK, OEP.

A családtámogatási rendszer közelmúltban bekövetkezett módosításai a gyermekvállalást és a gyermekeket nevelő családok helyzetét hivatottak segíteni a gyés három évre történő visszaállításán, a gyés melletti munkavégzés szabályainak változásán, az örökbe fogadó által igényelhető gyés bevezetésén keresztül. A családi adókedvezményre vonatkozó szabályozással a gyermekvállalást támogató elemek épültek be az adóztatásba. A családi kedvezménnyel – az eltartottak számától függően különböző mértékben – csökkenthető a magánszemélyek összevont adóalapja. A jogszabályi változások hatásának vizsgálatára a későbbiekben lesz lehetőség.

A települési önkormányzatok különféle gyermeknevelési támogatásokat nyújthatnak a rászoruló családoknak. A legfontosabbak a rendszeres gyermekvédelmi kedvezmény, a kiegészítő és a rendkívüli gyermekvédelmi támogatás, valamint az óvodáztatási támogatás.

2006-tól a rendszeres gyermekvédelmi támogatás beépült az alanyi jogon járó családi pótlékba. A korábban ehhez kapcsolódó természetbeni juttatásokra (ingyenes étkezés, ingyen tankönyv) való jogosultság megmaradt, az ellátás neve rendszeres gyermekvédelmi kedvezményre változott. 2006-ban havonta átlagosan 445 ezer gyermek részesült rendszeres gyermekvédelmi kedvezményben. Az elmúlt években a segélyezettek száma folyamatosan emelkedett, 2009-ben megközelítette az 554 ezer főt. Ebben az évben az önkormányzatok e jogcímen közel 6,4 milliárd forint támogatást folyósítottak. Az ellátás egy főre jutó havi átlagos összege a vizsgált években folyamatosan emelkedett, 2009-ben 5776 forint volt, 16%-kal magasabb, mint 2006-ban. 2009-ben az ellátás reálértéke előző évi szinten maradt. A rendszeres gyermekvédelmi kedvezményhez kapcsolódó természetbeni juttatásokra fordított kiadások összege 6 milliárd forint volt.

A gyermekvédelmi támogatásokra fordított kiadások alakulása

Megjegyzés: A rendszeres gyermekvédelmi kedvezmény nem tartalmazza a kapcsolódó támogatások összegét.

A legkritikusabb továbbra is a Borsod-Abaúj-Zemplén és Szabolcs-Szatmár-Bereg megyékben élő családok helyzete. Az előző három évhez hasonlóan 2009-ben is ebben a két megyében részesültek a legtöbben rendszeres gyermekvédelmi kedvezményben (77 ezer, illetve 73 ezer fő), itt fizették ki a támogatásoknak több mint a negyedét. 2006 és 2009 között mind a támogatottak száma, mind a támogatásra fordított kiadás emelkedett. A legnagyobb mértékű növekedés Komárom-Esztergom megyében és Budapesten volt.

3. tábla

A gyermekvédelmi támogatások reálértéke az előző évi százalékában

Év	Rendkívüli gyermekvédelmi támogatás		
	Rendszeres gyermekvédelmi kedvezmény	Kiegészítő gyermekvédelmi támogatás	Rendkívüli gyermekvédelmi támogatás egy esetre jutó átlagos összege
	egy gyermekre jutó havi átlagos összegének reálértéke		(%)
2006	–	–	94,2
2007	93,3	107,4	100,7
2008	103,7	97,1	106,6
2009	100,8	98,5	103,9

A rendszeres gyermekvédelmi kedvezményben részesülő, tartósan beteg, fogyatékos gyermekek száma az elmúlt négy évben folyamatosan emelkedett. 2009-ben közel 21 ezer tartósan beteg, fogyatékos gyermek, az összes segélyezett 4%-a kapta ezt a támogatást.

4. tábla

**Rendszeres és kiegészítő gyermekvédelmi támogatásban
részesülők száma, decemberben***

Év	Rendszeres gyermekvédelmi kedvezményben részesített gyerekek	Ebből: tartósan beteg, fogyatékos gyerekek	Kiegészítő gyermekvédelmi támogatásban részesített gyerekek	Ebből: tartósan beteg, fogyatékos gyerekek
2006	504 710	16 133	1 969	124
2007	523 158	16 831	1 646	117
2008	535 059	17 358	1 533	89
2009	582 234	20 771	1 494	111

* A 2009. évi adatok december 31-re vonatkoznak.

2006 és 2009 között minden korcsoportban emelkedett az ellátottak száma, ezen belül a 7–14 évesek voltak a legtöbben. Minden második segélyezett gyermek (45–46%) ebből a korcsoportból került ki. A törvény lehetővé teszi, hogy amennyiben a jogosultság fennáll, és a fiatal még tanul, nagykorúvá válása után is kapja a rendszeres gyermekvédelmi kedvezményt. A segélyezettek körében alacsony, mindössze 5–6% volt a 19. életévüket betöltött fiatalok aránya.

5. tábla

**Rendszeres gyermekvédelmi kedvezményben részesítettek száma,
életkoruk szerint, decemberben***

Év	0–6	7–14	15–18	19–	Összesen
	éves				
2006	154 901	232 876	93 375	23 558	504 710
2007	157 289	242 455	99 602	23 812	523 158
2008	160 247	246 760	102 373	25 679	535 059
2009	171 826	262 741	114 610	33 057	582 234

* A 2009. évi adatok december 31-re vonatkoznak.

A települési önkormányzat jegyzője akkor állapíthatja meg a rendszeres gyermekvédelmi kedvezményre való jogosultságot, ha a gyermeket gondozó családban az egy főre jutó havi jövedelem nem haladja meg az öregségnyugdíj-minimum meghatározott hányadát (2009-ben 140%-át, illetve bizonyos esetekben 130%-át). A vizsgált időszakban többségében olyan gyermekek részesültek rendszeres gyermekvédelmi kedvezményben, akiknek a családjában az egy főre jutó havi jövedelem nem érte el a nyugdíjminimumot (2009-ben 28 500 forintot).

**Rendszeres gyermekvédelmi kedvezményben részesítettek száma
a család egy főre jutó jövedelme szerint, decemberben***

(fő)

Év	Az egy főre jutó családi jövedelem			Összesen
	a nyugdíjminimum felét sem éri el	a nyugdíjminimum fele, illetve annál több, de a nyugdíjminimumot nem éri el	a nyugdíjminimumot eléri, illetve meghaladja	
2006	101 057	315 108	88 545	504 710
2007	85 128	305 848	132 182	523 158
2008	73 402	295 771	165 886	535 059
2009	77 226	317 556	187 452	582 234

* A 2009. évi adatok december 31-re vonatkoznak.

2009-ben közel 280 ezer család részesült rendszeres gyermekvédelmi kedvezményben, egyharmaduk gyermekét egyedül nevelő szülő volt. 2006 és 2009 között 18%-kal emelkedett a segélyezett családok száma. Az egyedülálló szülők esetében a növekedés üteme 41% volt. A vizsgált években az összes segélyezett család több mint kétharmada egy- vagy két-gyermekes volt.

**Rendszeres gyermekvédelmi kedvezményben részesített család
a gyermekek száma szerint, decemberben***

Év	Megnevezés	1	2	3	4 vagy 5	6 vagy annál több	Összesen
		gyermekes családok száma					
2006	Családok száma	78 125	82 375	50 046	21 519	4 418	236 483
	<i>ebből: egyedülálló szülő</i>	32 790	21 224	8 845	3 079	477	66 415
2007	Családok száma	80 956	84 894	50 856	21 976	4 757	243 439
	<i>ebből: egyedülálló szülő</i>	34 782	23 033	9 826	3 461	521	71 623
2008	Családok száma	86 134	86 189	51 500	22 900	4 895	251 618
	<i>ebből: egyedülálló szülő</i>	38 602	24 768	10 699	3 824	586	78 479
2009	Családok száma	100 936	95 604	55 079	23 126	4 846	279 591
	<i>ebből: egyedülálló szülő</i>	46 938	29 030	12 354	4 597	646	93 565

* A 2009. évi adatok december 31-re vonatkoznak.

Ugyancsak 2006-ban vezették be a kiegészítő gyermekvédelmi támogatást is, melyre a rendszeres gyermekvédelmi kedvezményben részesülő gyermek gyámja jogosult, meghatározott esetekben. Az ellátás havi összege az öregségi nyugdíjminimum 22%-a, és évente két alkalommal kiegészíti egyösszegű pénzbeli támogatás is (2009-ben 8400–8400 forint). Az ellátás 2006-ban havonta átlagosan 1552, 2009-ben pedig 1447 gyermek után járt. 2009-ben a

települési önkormányzatok összesen 129 millió forint támogatást folyósítottak e címen, amely 14%-kal haladta meg a 2006. évit. A bevezetés évétől folyamatosan emelkedett az ellátás egy főre jutó havi átlagos összege, 2009-ben 6376 forint volt, 23%-kal magasabb, mint 2006-ban. 2009-ben az ellátás reálértéke 1,5%-kal csökkent az előző évihez képest.

A kiegészítő gyermekvédelmi támogatásban részesülő, tartósan beteg, fogyatékos gyermekek száma 2006 és 2009 között összességében csökkent. 2009-ben 111 tartósan beteg, fogyatékos gyermek, az összes segélyezett 7%-a kapta ezt a támogatást.

A vizsgált években az ellátottak többségének családjában az egy főre jutó jövedelem nem érte el a nyugdíjminimumot. Ennél az ellátásnál is a középső jövedelemcsoportba tartozók száma volt a legmagasabb, hasonlóan a rendszeres gyermekvédelmi kedvezményhez. 2006 és 2009 között enyhén emelkedett a legmagasabb jövedelemcsoportba tartozók száma, míg az alacsonyabb jövedelműeké jelentősen csökkent.

8. tábla

Kiegészítő gyermekvédelmi támogatásban részesítettek száma a család egy főre jutó jövedelme szerint, decemberben*

(fő)

Év	Az egy főre jutó családi jövedelem			Összesen
	a nyugdíjminimum felét sem éri el	a nyugdíjminimum fele, illetve annál több, de a nyugdíjminimumot nem éri el	a nyugdíjminimumot eléri, illetve meghaladja	
2006	435	1 008	522	1 965
2007	282	914	450	1 646
2008	251	723	559	1 533
2009	295	648	551	1 494

* A 2009. évi adatok december 31-re vonatkoznak.

2009-ben több mint ezer család részesült kiegészítő gyermekvédelmi támogatásban. 2006 és 2009 között 16%-kal csökkent a segélyezett családok száma. A vizsgált években az egygyermekes családok aránya volt a legmagasabb, meghaladta a 60%-ot.

9. tábla

Kiegészítő gyermekvédelmi támogatásban részesített családok a gyermekek száma szerint, decemberben*

(fő)

Év	1	2	3	4 vagy annál több	Összesen
	gyermekes családok száma				
2006	783	323	136	45	1 287
2007	733	278	97	39	1 147
2008	764	251	80	30	1 125
2009	715	236	84	43	1 078

* A 2009. évi adatok december 31-re vonatkoznak.

Azokban a családokban, ahol átmeneti létfenntartási problémákkal küzdenek, vagy a létfenntartást veszélyeztető, rendkívüli élethelyzet alakult ki, a gyermekek után rendkívüli gyermekvédelmi támogatás igényelhető. Az ellátás eseti jellegű, évente többször is nyújtható, pénzben és természetben. A segélyezettek száma 2006 és 2009 között 21%-kal csökkent. 2009-ben e jogcímen 2,1 milliárd forint támogatást fizettek ki, közel 38 ezer gyermek után. A vizsgált időszakban folyamatosan emelkedett az ellátás egy esetre jutó, átlagos összege, 2009-ben elérte a 6139 forintot. A segély vásárlóereje 2009-ben 3,9%-kal emelkedett az előző évihez képest.

10. tábla

Rendkívüli gyermekvédelmi támogatásban részesítettek száma életkor szerint, decemberben

Év	0–6	7–14	15–18	19–	Összesen	Ebből: rendszeres gyermekvédelmi kedvezményben is részesül
	éves					
2006	14 771	24 948	9 629	2 530	51 878	30 803
2007	13 181	21 406	8 764	1 713	45 064	27 088
2008	12 186	19 139	8 731	1 553	41 609	28 221
2009	10 872	15 450	8 886	2 577	37 785	26 138

2006 és 2009 között a legtöbb rendkívüli gyermekvédelmi támogatást a 7–14 éves gyermekek kapták, a rendszeres gyermekvédelmi kedvezményhez hasonlóan. A vizsgált években folyamatosan csökkent a 14 éves vagy annál fiatalabb ellátottak száma. 2009-ben egyedül a 19. életévüket betöltötték korcsoportjában figyelhető meg növekedés 2006-hoz képest. Folyamatosan csökkent a rendkívüli gyermekvédelmi támogatásban és rendszeres gyermekvédelmi kedvezményben is részesülő gyermekek száma, viszont az összes támogatottra vetített arányuk emelkedett. 2009-ben tíz segélyezettből hét részesült mindkét ellátásban. A vizsgált időszakban többségében olyanok kaptak rendkívüli gyermekvédelmi támogatást, akiknek a családjában az egy főre jutó jövedelem nem érte el a nyugdíjminimumot.

11. tábla

Rendkívüli gyermekvédelmi támogatásban részesítettek száma a család egy főre jutó jövedelme szerint, december

Év	Egy főre jutó családi jövedelem			Összesen
	a nyugdíjminimum felét nem éri el	a nyugdíjminimum fele, illetve annál több, de a nyugdíjminimumot nem éri el	a nyugdíjminimumot eléri, illetve meghaladja	
2006	7 229	23 511	21 138	51 878
2007	5 477	20 451	19 136	45 064
2008	5 179	17 537	18 893	41 609
2009	6 026	15 704	16 055	37 785

2009-ben újabb támogatási formával egészült ki a rászoruló családok ellátó rendszere. Ettől az évtől az óvodás korú gyermeket nevelő szülők, amennyiben jogosultak rá, gyermekük részére évente kétszer, júniusban és decemberben, óvodáztatási támogatást kérhetnek. A támogatás mértéke gyermekenként és alkalmanként 10 ezer forint. Azoknak a szülőknek, akik három- vagy négyéves korú gyermeküket 2009. január 1-jét követően íratják be az óvodába, első alkalommal 20 ezer forint folyósítható. Ezt az összeget, ha a helyi önkormányzat úgy dönt, természetben is adhatja. A támogatás célja a gyermek rendszeres óvodába járásának segítése. Jellemzően utcai ruhát, utcai cipőt, váltóruhát, váltócipőt, tisztasági csomagot vesznek a rászorulóknak. 2009-ben 23 ezer gyermek kapott óvodáztatási támogatást, összesen 283 millió forint összegben. Az ellátás 91%-át pénzben, 9%-át pedig természetben folyósították.

12. tábla

Óvodáztatási támogatás főbb jellemzői, 2009

Megnevezés	Támogatásban részesített gyermekek száma összesen	Támogatásra fordított összeg összesen, ezer forint
Első alkalommal részesült	15 640	207 125
ebből: 3 éves	4 931	74 475
4 éves	10 709	132 650
Második alkalommal részesült	7 469	76 000
ebből: 4 éves	3 924	40 070
5 éves	3 545	35 930
Összesen	23 109	283 125

Kisgyermek napközbeni gondozása

Bölcsődei ellátás

A kisgyermek napközbeni ellátásának alapvető intézményi formája a bölcsőde. Itt a családban nevelkedő, három éven aluli gyermekekre felügyelnek nappal, szakszerűen gondozzák és nevelik őket. Húszhetes koruktól vehetik fel a gyermekeket, de Magyarországon a szülők jellemzően kétéves koruk után adják őket bölcsődébe. Ha a gyermek betöltötte a harmadik életévét, de testi vagy szellemi fejlettségi szintje alapján még nem érett az óvodára, a negyedik életévének betöltését követő augusztus 31-ig bölcsődében maradhat. Ezzel a lehetőséggel a szülőknek több mint az egyharmada él. A bölcsőde az alapfeladatain túl speciális tanácsadással, időszakos gyermekfelügyelettel, gyermekhotel működtetésével vagy más, gyermeknevelést segítő szolgáltatással is segítheti a családokat.

A legtöbb (közel 72 ezer) gyermek 1979-ben vehette igénybe ezt az ellátási formát. A bölcsődések száma folyamatosan csökkent a demográfiai folyamatoknak megfelelően és a gyermekgondozási ellátás kiteljesedésével. Az 1990-es évektől jelentősen szűkültek a bölcsődei kapacitások a kedvezőtlen finanszírozás és a gyermekszám csökkenése miatt. Ebben szerepet játszott az is, hogy megszűntek a munkahelyek által fenntartott intézmények.

1997-ben bevezették a bölcsődei normatívát. Hatására ritkultak a bölcsődebezárások és lassult a hálózat leépülése, de 2002-re már csak 29 ezer gyermeket gondoztak nappal bölcsődében. Ez volt a mélypont, ezután már kismértékű növekedés kezdődött. 2005. július 1-jével kötelezővé tették a bölcsőde fenntartását a tízezer fő feletti lakosságszámú településeken. Nagyobb arányú bővítésre csak a gyermekgondozási segély időszakának – lerövidítésének – hírére került sor. A jelenlegi intézményhálózat az utóbbi évek intenzívebb állami beavatkozása ellenére is lényegesen kisebb, mint a tényleges társadalmi szükséglet, az önkormányzati források csökkenése és a működési költségek növekedése miatt.

2009-ben 625 bölcsőde látta el napközben a 0–3 éves gyermekek 8,9%-át. A szolgáltatás iránti igény lényegesen nagyobb volt, mint az intézmények kapacitása, a beíratott gyermekek száma rendszeresen meghaladta a férőhelyekét. 2009-ben 26 687 hely volt az intézményekben, míg a beíratott gyermekek száma 34 694 volt, ami 130%-os kihasználtságot jelentett. A hazai bölcsődék döntő többségét az önkormányzatok tartják fenn, alacsony a nonprofit és egyéb formában működő szervezetek aránya. Jelentős a területi különbség abban a tekintetben, hogy hol vehetik könnyebben igénybe a bölcsődei szolgáltatásokat. Erre a közép-magyarországi régióban élő családoknak jóval kedvezőbbek az esélyei, mint az észak-magyarországi vagy a dél-dunántúli régióban élőknek.

13. tábla

A bölcsődék összefoglaló adatai

Megnevezés	2000	2006	2007	2008	2009
Működő bölcsődék száma	532	543	556	594	625
Működő férőhelyek száma	24 965	24 255	24 934	25 937	26 687
Bölcsődei gondozónők száma	5 335	5 514	5 576	5 788	6 026
ebből:					
szakképzett, beosztott gondozónők	4 850	4 994	4 989	5 091	5 399
Beíratott gyermekek száma összesen	29 561	31 153	32 010	33 726	34 694
ebből:					
önkormányzati bölcsődébe	28 722	30 066	30 762	31 582	32 308
nonprofit szervezetek bölcsődéibe	86	759	745	969	1 106
magánbölcsődébe	298	42	37	74	90
egyéb bölcsődébe	455	286	466	1 101	1 190
A beíratott gyermekek a 0–3 évesek százalékában	7,7	8,2	8,3	8,7	8,9
A gondozott gyermekek napi átlagos száma a férőhelyek százalékában	76,4	89,4	90,3	91,5	93,1
Egy szakképzett gondozónőre jutó gyermek	6,1	6,2	6,4	6,6	6,4

A napközbeni gondozás új formái

A kisgyermekes családoknak segíthetnek a szülők igényeihez rugalmasan igazodó színvonalas, napközbeni ellátást biztosító szolgáltatások. A családi napközik már jó néhány éve működnek, és olyan feladatokat látnak el, amelyeket egyes településeken sem állami, sem piaci elven nem tudnak megoldani, viszont nélkülük a szülők nem tudnak újból munkába állni. Az 5–7 férőhelyes családi napközi a 20 hetes kort betöltött, bölcsődei vagy óvodai ellátásban nem részesülőket gondozza, illetve azokat a 14 éven aluli iskolás gyermekeket fo-

gadja, akik nem napközisek vagy tanulószobások. Ezt, mint ellátási formát a Gyermekvédelmi Törvény vezette be. A szervezet lassan épült ki. Az első tíz évben csak néhány száz gyermeket láttak el, de a 2007-ben nyilvántartott férőhelyek száma 2009-re megnégyszereződött. A jegyzők csak az elmúlt évben 269 új működési engedélyt adtak ki. 2009-ben így már 4760 gyermeket gondoztak családi napköziben. A férőhelyek 15%-a a fővárosban, 16%-a megyei jogú városban, a többi egyéb városokban és községekben található. Az ellátó kapacitás 40%-a a tízezer lakosnál kisebb településeken koncentrálódik, ott, ahol bölcsődét nem kötelező fenntartani. Ezekben a településeken ez a jellemző ellátási forma az óvodába még nem íratható, de napközbeni ellátást igénylő gyermek gondozására.

14. tábla

Családi napközit igénybe vevők megoszlása a település nagysága szerint

(%)

Népesség-nagyság-kategória, fő	2006	2007	2008	2009
– 499	0,0	1,5	2,9	2,1
500– 999	0,0	2,0	3,4	3,1
1000– 1999	0,0	0,9	5,2	3,9
2000– 4999	8,5	16,2	22,6	20,3
5000– 9999	18,1	20,2	13,7	8,4
10000– 19999	11,2	11,0	11,8	12,0
20000– 49999	21,2	21,2	17,2	20,0
50000– 99999	4,8	4,7	6,3	7,6
100000–	23,0	3,4	4,6	7,3
Budapest	13,2	18,9	12,2	15,4
Összesen	100,0	100,0	100,0	100,0

2006 óta a legkisebb településeken is megjelentek a családi napközik, de a férőhelyek jelentősebb mértékben csak a nagyobb népességű településeken bővültek. Jelenleg a bölcsődék sem tudnak minden ellátást igénylő gyermeket befogadni. A nagyobb városokban hosszú várólisták alakulhatnak ki. Van olyan nagyobb város is, pl. Salgótarján, ahol annak ellenére nem működik bölcsőde, hogy a törvény kötelezően előírja annak üzemeltetését. Itt a bölcsődéskorúak ellátását kizárólag a családi napközivel próbálják megoldani. A férőhelyek harmada a közép-magyarországi, negyede a dél-alföldi és 14%-a az észak-magyarországi térségben található. Az intézmények ötödét egyéni és társas vállalkozások működtetik, 34%-ukat alapítványok, 13%-ukat egyesületek tartják fenn. A napközik negyedét önkormányzat, önkormányzati intézményi társulás vagy kistérségi társulás működteti. Az önkormányzati férőhelyek 80%-a községben található. A családi napközikben a 2009-es évben 839 foglalkoztatott gondoskodott a gyermekekről. 2009. május 31-én 2315 kisgyermek szerepelt a nyilvántartásban. 80%-uk négy éven aluli volt, tehát elhelyezésük a bölcsődét pótolta. Tizenegy fogyatékos gyermeket alapítvány, illetve vállalkozó által fenntartott napköziben gondoztak, közülük nyolcan a 7 évesnél idősebb korosztályba tartoztak.

Egy másik alternatív napközbeni ellátási forma a házi gyermekfelügyelet. Jellemzője, hogy a gyermeket a saját otthonában gondozzák mindaddig, amíg nappali intézménybe nem kerül állandó vagy időszakos ellátásra. Előnye, hogy napközben meg lehet oldani a tartósan beteg, fogyatékos gyermekek gondozását. Ezalatt a családtagok legalább pár órában mun-

kát tudnak vállalni. A szervezet lassan épül, az elmúlt évben mindössze 26-an gondoztak 124 kisgyermeket, akik közül 11 fogyatékos, 3 tartósan beteg volt. Az ellátottak kétharmada még nem töltötte be a negyedik életévét, tehát nem járhatott óvodába. Budapesten élt az ellátásban részesülők fele, a többiek Heves, Somogy és Győr-Moson-Sopron megyében. Viszont 2009-ben az Észak-Alföldön egyetlen személy vagy szervezet sem biztosított házi gyermekfelügyeletet.

2009 szeptemberétől hozhatók létre az ún. egységes óvodai-bölcsődei csoportok, azokon a tízezer főnél kisebb településeken, ahol nem kötelező bölcsődét működtetni. Ilyen csoportból minden intézményben csak egy működhet. Bennük a gyermeklétszám nem haladhatja meg a 20 főt, és a három év alatti gyermekek nem lehetnek ötnél többen. 2009-ben 222 óvodai-bölcsődei csoportban összesen 322 háromévesnél fiatalabb gyermeket láttak el.

2010-től új ellátási formaként jelent meg a családi gyermekfelügyelet. Lényege, hogy a vállalkozó a saját lakásán lát el legfeljebb három gyermeket, napközben. A hálózat kiépülésétől további 1000 kisgyermek nappali elhelyezésének megoldását várják.

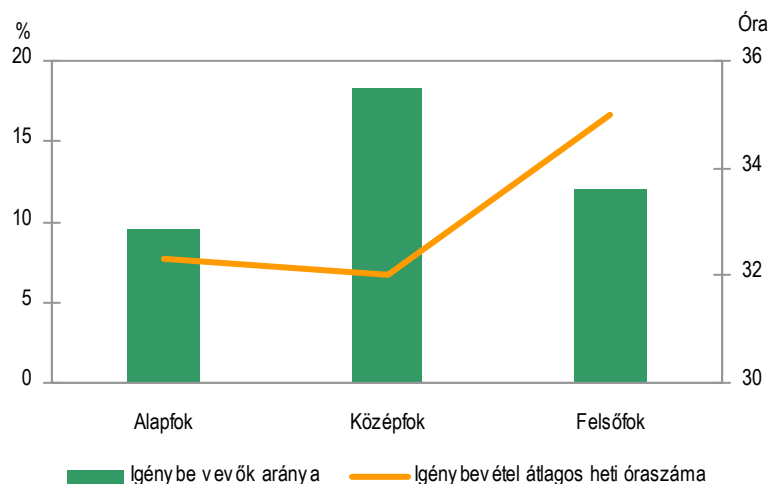
Kiemelt uniós cél is, hogy az államok könnyítsék meg a szülőknek a családi és a munkahelyi kötelezettségeik összeegyeztetését. A közös jövedelmi és életmódfelvétel (SILC) a jövedelem és fogyasztás mellett ezért igyekszik feltárni, miként veszik igénybe a háztartások a napközbeni gyermekgondozási ellátást is. A felvétel hazai megfelelője a HKÉF (Háztartási-költségvetési és életmódfelvétel). Adatai szerint Magyarországon az intézményi gondozás (bölcsőde, óvoda, iskolai napközi) a domináns forma, függetlenül a gyermek korától. Az intézmények mellett a nagyszülőknek, rokonoknak és ismerősöknek is számottevő szerep jut a gyermekek felügyeletében. Viszont az egyéb szervezett ellátási formákat, valamint fizetett gondozók szolgálatait csupán a családok elhanyagolhatóan kis része veszi csak igénybe.

Mind a bölcsődei, mind az óvodai, mind pedig az iskolai szolgáltatásokat kisebb arányban veszik igénybe azok a háztartások, melyek az anya iskolai végzettsége, illetve a család egy főre jutó jövedelme alapján alacsonyabb társadalmi státusúak. Az összefüggés az óvoda és az iskola esetében nem tűnik azonnal ki, a bölcsődénél azonban markáns. A jövedelmi ötdökök szerint jelentősebb különbség van az alsó három, illetve felső két kvintilis között. A legalacsonyabb iskolai végzettségű anyák veszik igénybe a legkevesebben a bölcsődét, a legtöbben viszont nem a felsőfokú, hanem a középfokú végzettségűek. Legelterjedtebb a bölcsőde igénybevétele a magasabb jövedelmű, ám jellemzően középfokú végzettségű anyák esetében. Figyelemre méltó az is, hogy a nagyszülők, rokonok és barátok segítségével szintén összefügg a társadalmi státussal. Mind az anya iskolai végzettsége, mind pedig a háztartási jövedelem tekintetében a magasabb státusú anyák támaszkodnak inkább hozzátartozóik, barátok segítségére gyermekük gondozásában.

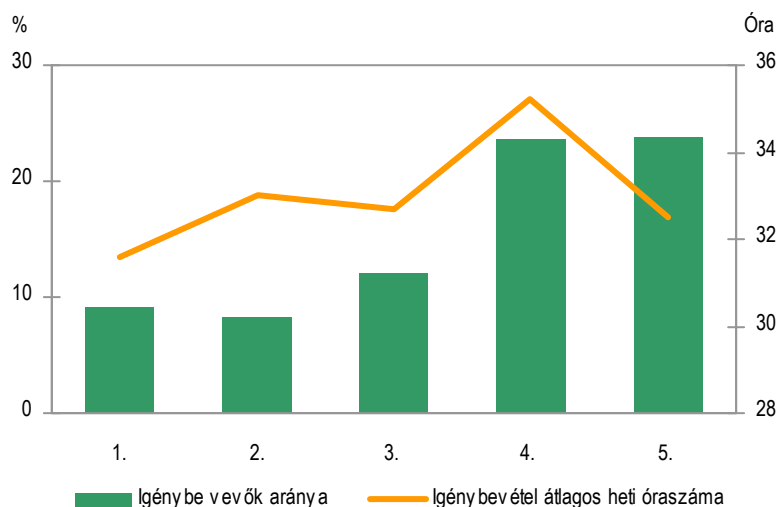
18. ábra

A bölcsődék igénybevétele az anya iskolai végzettsége szerint és az átlagos óraszám

19. ábra

A bölcsődei igénybevétel aránya és átlagos órszáma a háztartás jövedelmi kvintilisei szerint

Családok és gyermekek szociális támogatására fordított kiadások Magyarországon és az Európai Unióban

2000–2007 között a családok támogatására fordított szociális ellátások részesedése az összes társadalmi juttatásból 7,8 és 8,3% közt mozgott az unió átlagában. Magyarországon ebben az időszakban 11,8–13,2% körül ingadozott ez az érték, és ezzel az ötödik helyen állt Luxemburg, Írország, Románia és Dánia mögött. Ebben az időszakban a GDP-hez viszo-

nyítva 2% körüli volt a családi támogatások uniós átlaga. Az egy főre jutó ellátás értéke folyamatosan nőtt mind az unióban (420–500 PPS), mind Magyarországon (267–437 PPS).

Magyarországon az időszak kezdetén az összes szociális juttatás 5–6%-ánál vizsgálták a rászorulóknak a jövedelmi helyzetét, míg a családtámogatások esetében 2005-ig 10–12%-os volt az arány, mely 2006-ban a családi pótlék jövedelemhez kötöttségének megszűnésével 3–4%-ra változott. Az uniós tagországok közötti különbségek igen nagyok abban a tekintetben, hogy milyen arányt képviselnek a rászorultságtól függő ellátások a családi támogatásokon belül. Néhány országban egyáltalán nem, vagy alig volt jövedelemhez kötött ellátás. Ilyen például Svédország, Luxemburg és Ciprus. Rendkívül kis arányt képviselt Finnországban és Szlovákiában, míg más országokban az ellátások nagyobbik részét a rászorultság vizsgálatához kötötték, így Máltán (66–75%) és Szlovéniában (87–91%) időben csökkenő, míg Portugáliában (40–79%) és Lengyelországban (63–70%) növekvő arányban.

Az alanyi jogon adható családi juttatások között az EU átlagában 2004-ig 80% fölött volt a pénzügyi ellátások aránya. Az újonnan csatlakozott országok³ magasabb arányban nyújtottak természetbeni juttatásokat, így ez az arány némileg mérséklődött (77,5%). Magyarországon a jövedelemhez nem kötött juttatások háromnegyede, a rászorultság alapján adhatóknak majdnem a teljes egésze pénzügyi ellátás volt. A jövedelemalapú juttatások között 2004-ig az EU átlagában valamivel több, 2005-től valamivel kevesebb mint fele volt csak pénzügyben fizetett támogatás.

A családokra és gyerekekre fordított juttatásokra Magyarország 2007-ben 760 milliárd forintot költött. Ennek közel felét a 2006-tól már (újra) alanyi jogon járó családi pótlék teszi ki. A gyermekgondozási díj az összes család célú juttatás 11%-át jelenti, a központi költségvetésből fizetett gyermekgondozási segélyre az állam családi ráfordításainak 8%-a jutott. Jelentős összeget emészt fel évente a diákok utazási kedvezményeinek biztosítása, a gyermekintézmények (bölcsődék, gyermekotthonok) és a különböző gyermekjóléti és családsegítő szolgáltatások működtetése, fenntartása és az egyéb szociális jellegű ellátások, mint a gyermeknevelési támogatás, ápolási díj finanszírozása.

³ A 2004-ben és 2007-ben csatlakozott 12 tagállam: Bulgária, Ciprus, Csehország, Észtország, Lengyelország, Lettország, Litvánia, Magyarország, Málta, Románia, Szlovákia és Szlovénia.

3. Gyermekjóléti alapellátások és a gyermekvédelem rendszere

A gyermekjólét és a gyermekvédelem több alrendszerből tevődik össze. Célja egyrészt a gyermekek családban történő nevelkedésének segítése a pénzbeni és természetbeni ellátásokon, valamint a gyermekjóléti alapellátásokon keresztül. Továbbá arra törekszik, hogy előzze meg, illetve szüntesse meg a gyermekek veszélyeztetettségét, a családban keletkezett problémákat. Másrészt a gyermekvédelmi szakellátás nyújt teljes körű ellátást a családjukból kiemelt gyermekeknek, gyermekotthonban vagy nevelőszülőnél. A települési önkormányzat kiépíti és működteti a helyi ellátórendszereket, illetve lehetővé teszi a helyi szinten el nem érhető ellátások igénybevételét.

Az azonnali intézkedést igénylő gyámhatósági ügyek a települési önkormányzat jegyzőjéhez, a speciális szakmai felkészültséget igénylő ügyek pedig a városi, fővárosi kerületi gyámhivatalokhoz kerülnek. A családjukból kiemelt gyermekeket a területi gyermekvédelmi szakszolgálatok (TEGYESZ) segítik.

A gyermekjóléti szolgálatok és a jegyzők szerepe

Az önkormányzatok kötelezően ellátandó feladata a gyermekjóléti szolgálatok működtetése. A szolgálatokra és a települési jegyzőkre komplex feladatok hárulnak. Elő kell segíteniük a veszélyeztetett vagy védelembe vett gyermekek családban történő nevelkedését, problémáik megoldását. Az elmúlt évben országsszerte 817 gyermekjóléti szolgálat segítette a jegyzők munkáját, szinte az összes településen. Közülük 92 egyszemélyes, úgynevezett önálló gyermekjóléti szolgáltató, 664 gyermekjóléti szolgálat és 61 gyermekjóléti központ volt. Utóbbiak a 40 ezer lélekszámnál nagyobb településeken működnek, és külön szolgáltatásokat, pl. utcai szociális munkát is végeznek. 3277 munkatársuk volt, 87%-uk nő, 80%-uk felsőfokú szakirányú képzettséggel rendelkezett. A foglalkoztatottak 10%-ának felsőfokú pedagógusi vagy védőnői végzettsége volt.

A gyermekjóléti szolgálatok 127 ezer kiskorú ügyében intézkedtek. A gyermekek veszélyeztetettsége minden harmadik esetben családi konfliktusból, életvezetési problémából vagy elhanyagolásból adódott. Minden negyedik esetben megélhetési, minden ötödik esetben gyermeknevelési jellegű gondok álltak a háttérben. Tavaly 59 ezer olyan új esetet regisztráltak, amikor a jelzőrendszer valamely tagja súlyos problémát észlelt, és értesítette a jóléti szolgálatot arról, hogy a gyermeket gondozásba kell venni. Ezen felül az illetékes hatóság több mint 10 ezer esetben kötelezte együttműködésre az érintett családot. A gyermek is kérheti a szolgálat segítségét. Tavaly minden 30. kapcsolatfelvételt az érintett kiskorú kezdeményezte. Az ellátott gyermekek 79%-a alapellátásban részesült (gondozási terv mellett), 20%-ukat védelembe vételük miatt gondozták. A szakellátásból való kikerülése után 1%-uk vett igénybe valamilyen ellátást. Az ellátottak mintegy 40–45% a 6–13 éves korosztályba tartozott.

**A gyermekjóléti szolgálat által gondozott kiskorúak megoszlása
korcsoport szerint**

Év				(%)	
	0–5	6–13	14–17	Összesen	ebből: leány
éves					
2006	23,5	44,5	32,0	100,0	46,0
2007	23,1	44,3	32,6	100,0	46,0
2008	22,4	42,7	34,9	100,0	45,8
2009	22,1	41,1	36,7	100,0	45,8

Népszerűek a speciális szolgáltatások, melyeket 2009-ben összesen 72 ezer kiskorú vett igénybe. A gyerekek egyharmada fordult meg az iskolai szünidős táborokban, melyek segítik a családokat, hogy a gyerekek a hosszú nyári szünet alatt tartalmasan töltsék el az idejüket. A speciális szolgáltatások felét az utcai, a kórházi vagy az iskolai szociális munka tette ki. A szervezett programok prevenciós célt is szolgálnak, mint például a drogfelvilágosítás. Lefoglalják a gyermekeket, megóvják őket attól, hogy utcai bandákba verődjenek, csavarogjanak.

Az elmúlt évben 11 ezer regisztrált ügye volt a gyermekjóléti szolgálatnak kisgyermek bántalmazása miatt. A gyermekek 61%-át lelkiileg, 35%-át fizikailag, 4%-át szexuálisan bántalmazták. Az esetek kezelésében a szolgálat együttműködött a rendőrséggel. Ezen felül 9500 kiskorút szabálysértés és közel 4 ezret bűncselekmény elkövetése miatt vettek gondozásba. A bűncselekmény elkövetésekor a gyermekek fele még nem került kapcsolatba a területileg illetékes gyermekjóléti szolgálattal.

A bántalmazás a kiskorú veszélyeztetettségének egyértelmű jele. De egy gyermek akkor is veszélyeztetett lehet, ha nem bántalmazzák, például a magatartása, a szülő egészségi állapota, anyagi körülményei, életvitele miatt. Az elhanyagolás is bántalmazás (ha a gyermek egészségét vagy oktatását elhanyagolják, rosszul táplálják és öltöztetik, magára hagyják vagy elhagyják). A gondatlanság, a kötelességmulasztó viselkedés többször okoz halált, mint a fizikai bántalmazás⁴. Míg 2000-ben még 265 ezer veszélyeztetett kiskorút tartottak nyilván, addig 2009-ben ez a szám nem érte el a 198 ezret, vagyis a számuk csökkenő tendenciát mutat. A gyermekek számának folyamatos csökkenése miatt ugyanakkor újra emelkedett az ezer azonos korúra jutó veszélyeztetettek arányszáma. Az elmúlt évben a települési önkormányzatok jegyzői ezer kiskorúból 108-at tartottak nyilván veszélyeztetettként. A százezer lakosnál nagyobb népességű városok lényeges eltérést mutatnak, ugyanis itt a veszélyeztetettek aránya, a megfelelő korúakra vetítve, az országos átlag kétszerese. Ezzel szemben Budapesten ezer kiskorúból „csak” 70 veszélyeztetett. Ennek oka az esetek felében anyagi, negyedénél környezeti, másik negyedénél pedig magatartási jellegű.

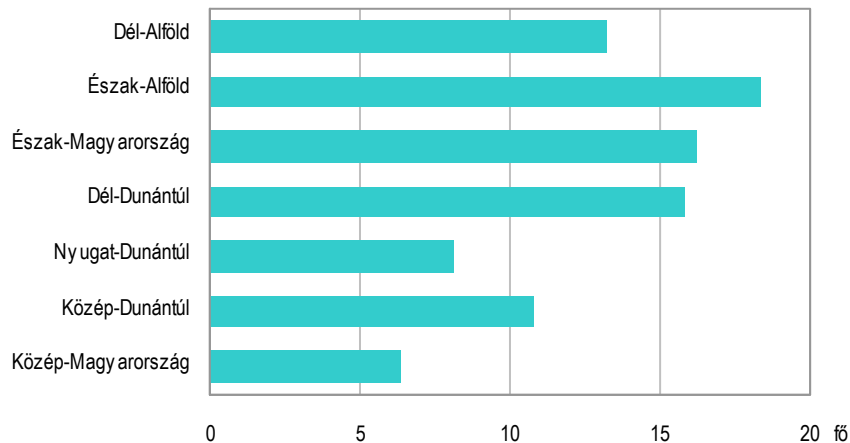
A védelembévitel az egyik leggyakoribb hatósági intézkedés. Lényege, hogy a gyermeket nem emelik ki a családból, hanem a kialakult problémát tartós gondozás keretében igyekeznek megoldani. A védelembé vett kiskorúak száma a települési önkormányzatok jegyzőinek nyilvántartása alapján évről évre nő. Arányuk az azonos korúakhoz viszonyítva 2000 óta

⁴ Gyermek- és ifjúságvédelem a nevelési-oktatási intézményekben, módszertani segédlet, Szociálpolitikai és Munkaügyi Intézet, Bp. 2007.

több mint a kétszeresére nőtt. 2009-ben ezer kiskorúból 12-t kísért figyelemmel a gyermekjóléti szolgálat. Jelentősek az eltérések az egyes területek, illetve a települések népességszáma szerint. Budapesten ezer kiskorúra számítva 5, az ötszáz lakosnál kisebb településen 22 védelembe vett gyermek élt. Budapesten az országos szinthez közelíti a helyzet a XX. és XXI. kerületben, míg az I., a II., a XII., a XIV. és a XVIII. kerületben lényegesen jobb.

20. ábra

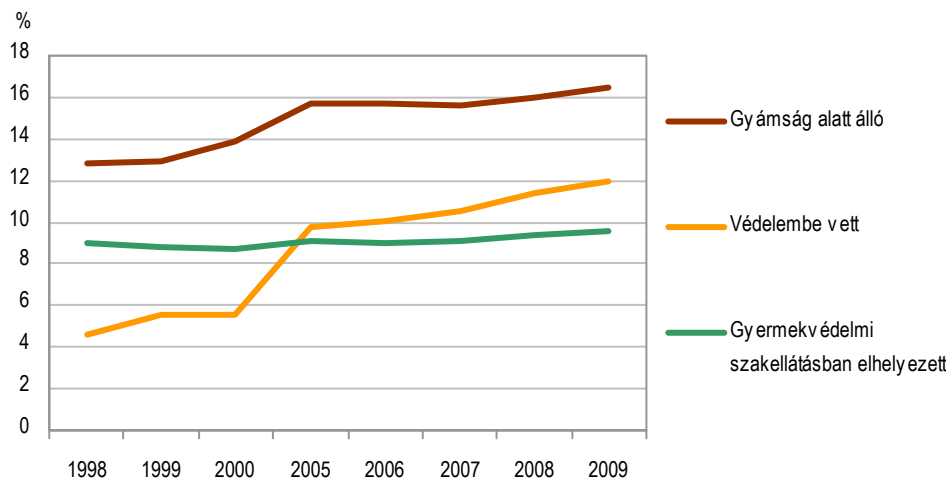
Ezer azonos korúra jutó védelembe vett kiskorúak, régiónként, 2009

Védelembevétel esetén a gyermekjóléti szolgálat családgondozót rendel ki, hogy folyamatosan segítse a gyermek gondozását és ellátását, támogassa a szülői nevelést. A jegyzők és a szakemberek együttműködésére utal, hogy a gyermekek felét a szolgálatok javaslatára vették védelembe. Kiemelten fontos szerepe van a jelzőrendszernek, amelynek tagjai, pl. az iskola és az egészségügyi szolgáltató kötelesek jelezni, ha kiskorú veszélyeztetését észlelik. Magánszemély is felhívhatja a szolgálat figyelmét elhanyagolt vagy bántalmazott gyermekekre szóban, írásban és akár névtelenül is.

A gyermekek közel felét a szülőnek felróható magatartási okból tartják nyilván. Védelembevételük oka az esetek negyedében környezeti, másik negyedében a gyermeknek felróható, magatartási ok. A kiskorú védelembe vételekor a jegyző kötelezheti a szülőt, hogy vegyen részt bizonyos ellátásokban, szolgáltatásokban, és lépjen kapcsolatba az egészségügyi vagy családvédelmi hatóságokkal. 2009-ben az esetek 13%-ában kötelezték arra a szülőt, hogy gyermeke napközbeni ellátást vegyen igénybe. Az esetek 57%-ában magatartási szabályokat állapítottak meg a szülőknek.

A gyermekvédelmi gondoskodásban részesülő kiskorúak aránya a megfelelő korú népességből

A különböző formájú gyermekvédelmi gondoskodás eseteinek száma csökken. Ugyanakkor a kiskorúak számának folyamatos csökkenése miatt az ezer azonos korúra jutó esetek száma növekedésnek indult.

Átmeneti gondozás

A gyermekek átmeneti gondozását, a szülő vagy más törvényes képviselő kérelmére vagy bejegyzésével, ideiglenes jelleggel végzik. Teljes körű ellátást biztosítanak, ha a gyermek nevelését a családja nem tudja megoldani, a szülő egészségi állapota, életvezetési problémája, indokolt távolléte vagy más akadályoztatása miatt. A gondozás időtartama maximum 12 hónap lehet. Az intézkedés nem érinti a szülő felügyeleti jogát. A gyermek teljes körű ellátásával valamely átmeneti otthont vagy személyt bíznak meg. Az elmúlt évben hazánkban 31 helyen működött átmeneti otthon 449 férőhellyel, ezen kívül 143 átmeneti otthon volt családok számára 3566 férőhellyel. 174 helyettes szülő is gondozta átmenetileg a rászoruló gyermekeket. A kétféle otthontípusból az ország minden régiójában működik legalább egy átmeneti gyermekotthon, és minden megyében van családok átmeneti otthona. Mindenhol 100%-os kihasználtsággal működnek.

Tavaly összesen 7331 gyermeket részesítettek ellátásban. Az esetek 36%-ában lakhatási probléma miatt kerültek be a gyermekek, esetleg a szülei is. Jelentős (14%) azoknak az aránya, akiket kifejezetten hajléktalanság miatt fogadtak be. Az ellátottak 28%-át bántalmazás vagy családi konfliktus, 21%-át életvezetési probléma vagy szenvedélybetegség miatt vették gondozásba. Az esetek 1,3%-ában fordult csak elő, hogy az elhelyezés a szülő távolléte miatt vált szükségessé. Az átmeneti gondozásban részesülők 42%-a 3 hónapnál rövidebb, 12%-uk viszont egy évnél hosszabb időt töltött el az otthonban. Az ellátottak 5%-a kapott ideiglenes ellátást. A gondozásban részesülők 8%-a két éven belül visszakerül, tehát a problémáját nem sikerül tartósan megoldani. Minden 10. átmeneti gondozásban részesülő

gyermek veszélyeztetett, ügyét a gyermekvédelmi szakemberek ismerik, de úgy alakult a helyzete, hogy a lakhatását is meg kellett oldani. Az otthonból kikerülők fele vér szerinti családjához vagy közeli hozzátartozóhoz távozik. Gyermekvédelmi szakellátást az esetek 6%-ában kellett elrendelni.

Városi gyámhivatalok és területi gyermekvédelmi szakszolgálatok

A szülői felügyeletet nélkülöző gyermeket a városi gyámhivatal helyezi gyámság alá. 2009-ben több mint 30 ezer kiskorúról gondoskodott gyámszülő, 55%-uk gyermekvédelmi szakellátás alatt is állt. Az ő esetükben a gyermekotthon vezetője, hivatásos gyám vagy nevelőszülő látta el a felügyeletet. A többi szülő nélkül maradt kiskorúról családba fogadó vagy más, harmadik személy gondoskodhat. A gyám ilyenkor a gyermek rokona, esetleg ismerőse lehet.

A gyermeket a szakellátás keretében elsősorban nevelőszülőnél helyezik el. Ha erre nincs lehetőség, akkor gyermekotthonba, illetve, ha az egészségi állapota indokoltá teszi, ápolást-gondozást nyújtó intézménybe kerül. 2009-ben mind az átmeneti, mind a tartós nevelt gyerekek 60%-a nevelőszülőnél élt. Ápoló-gondozó otthonban 353 kiskorút helyeztek el.

2009-ben a tartós nevelésbe vett 374 gyermek negyedét a szülő halála miatt látták el. Az esetek ötödében a szülő lemondónyilatkozattal járult hozzá a kiskorú örökbeadásához. Az érintettek közel felénél (47%) jogerős bírósági ítélet mondta ki a szülői felügyelet megszüntetését. Harminc kisgyermeket vettek tartós nevelésbe azért, mert a szülők ismeretlenek voltak. (2008-ban még csak 13 hasonló esetet regisztráltak.) A jogszabályok lehetőséget biztosítanak arra, hogy ha a szülő nem vállalja a gyermekét, babamentő inkubátorban helyezheti el az újszülöttet. Ezzel évente több, nem kívánt gyermek életét sikerül megmenteni. 30 gyermek származik külföldi állampolgárságú, ismeretlen szülőktől, akiket menekülttáborokból vesznek gyermekvédelmi gondozásba.

Átmeneti nevelésbe 2870 gyermek került. Háromnegyedüknél ennek oka a szülői elhanyagolás. A gyermekek 2%-át fogyatékosága miatt emelik ki a vér szerinti családjából, átmeneti időre.

A szülői felügyelet nélkül maradt gyermekek aránya, az azonos korúakra vetítve évekig csökkenő tendenciát mutatott. De 2009-ben újra nőtt, és elérte azt a szintet, ami a Gyermekvédelmi törvény bevezetésekor volt: tízezer gyermekből 95–96 részesült szakellátásban. A növekedés oka, hogy az ideiglenes hatályú elhelyezések gyakoribbá váltak (4,2%-os emelkedés az előző évhez viszonyítva), és többen kerültek átmeneti (3%-kal), miközben kevesebben tartós nevelésbe.

Az örökbefogadás hosszadalmas procedúráját általában azok a házaspárok vállalják, akiknek nem lehet saját gyermekük. Csak az adoptálhat, aki személyisége és körülményei alapján alkalmas a kiskorú felnevelésére, és erről a gyámhivatal az örökbefogadás előtt határozatot hoz. A megyei területi gyermekvédelmi szolgálatok vizsgálják az alkalmasságot. 2009-ben 1303 házaspárt és 197 egyedülállót nyilvánítottak alkalmasnak örökbefogadásra. A gyámhivatalok 753 örökbefogadásban működtek közre. Az örökbe adott gyermekek harmada fiatalabb volt egyévesnél, további 16%-uk még nem volt hároméves (1–3 éves kor közötti). Mindössze az örökbefogadások 5%-ában volt a gyermek tízévesnél idősebb. Külföldi

állampolgár számára 2009-ben 124 titkos és 22 nyílt (házastársi, rokoni) örökbefogadást engedélyeztek. Fogyatékkal élő gyermeket csak 4 esetben fogadtak örökbe.

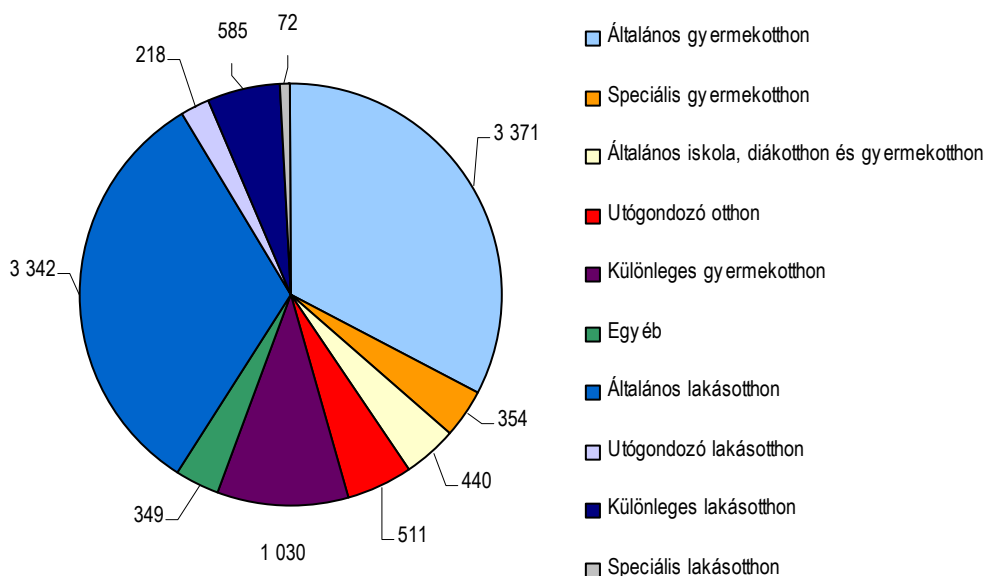
Azok a családok, ahol a külön élő (elvált) szülő nem képes gyermektartást fizetni a másiknak, gyakran nehéz anyagi körülmények közé kerülnek. A gyámhivatalok 2009-ben 8846 kiskorút gondozó szülőnek előlegezték meg a gyermektartást. Az állami költségvetésből erre 1,1 milliárd forint jutott egész évben, így az érintett kiskorúak havonta átlagosan 10 ezer forint támogatást kaptak. Az előleg a tartásra kötelezett szülőtől később behajtható. A tartásdíj megelőlegezésének külön feltétele, hogy a gyermeket gondozó családban az egy főre jutó havi átlagjövedelem nem érheti el az öregségi nyugdíj legkisebb összegének kétszerezését.

Gyermekvédelmi szakellátás

2009 végén a gyermekvédelmi szakellátásban részesülők száma megközelítette a 22 ezer főt, ami szinte megegyezik az előző évi adatokkal. Többségük (53%-uk) fiú volt. Ugyanakkor a gyermekotthonokban élők száma több mint 400 fővel csökkent (9198 főről 8759 főre), míg a nevelőszülői hálózatban nevelkedő gyermekek száma ugyanennyivel emelkedett (12 340 főről 12 756 főre). Az elhelyezettek közel harmada 14 és 17 év közötti, másik harmada 6 és 13 év közötti volt. Az 5 évesek és fiatalabbak az összes ellátott 16%-át teszik ki. Az összes gondozott 18%-a volt 18. életévét betöltött vagy házasság miatt nagykorúvá vált fiatal felnőtt.

22. ábra

Gyermek- és lakásotthoni férőhelyek száma, 2009

2009-ben a gyermekvédelmi szakellátásban részesülő gyermekek közel 85%-a átmeneti nevelt, 7–7%-uk pedig ideiglenes hatállyal elhelyezett, illetve tartósan nevelt volt. Gyermekotthonokban 21%-ot tett ki az értelmi fogyatékoságuk miatt különleges nevelést igénylő

gyermek aránya, míg a nevelőszülőknél 11%-ot. Ez arányait tekintve nem mutat változást az előző évhez képest. A speciális intézményekben 546 súlyos pszichés vagy disszociális tüneteket mutató, illetve pszichoaktív zavarral küzdő gyermeket gondoztak.

Az ellátottak 42%-át kislétszámú, családi körülményeket biztosító lakásotthonokban helyezték el. 34%-ukat általános gyermekotthonban, 17%-ukat utógondozó, különleges vagy speciális gyermekotthonban.

2009-ben a gyermekvédelmi szakellátásba az első ízben bekerülők száma 6,5%-kal nőtt az előző évhez képest. 2009-ben 5080 kiskorú és fiatal felnőtt részesült otthont nyújtó szakellátásban. 3212 gyermeket gyermekotthonokban, 1540 gyermeket pedig nevelőszülőnél helyeztek el. 22%-uk hároméves, illetve fiatalabb kisgyermek volt, míg a 10–17 éves korosztály a bekerülők több mint 53%-át tette ki. 328 fiatal felnőtt részesült utógondozói ellátásban. 2009-ben közel 4300 fő került ki a gyermekvédelmi szakellátásból. A távozók 40%-a szüleikhez vagy hozzátartozóihoz került vissza.

Azokban az intézményekben, ahol a koruk miatt különleges szükségletű kisgyermeket, csecsemőket látnak el, 480 gyermek mellett több mint 40 édesanyát fogadtak be. Közel 70%-uk előzőleg gyermekvédelmi szakellátásban részesült, 30%-uk otthontalanná vált, utógondozott volt, vagy egyéb ok miatt kérte felvételét. A gondozásból távozó anyák háromnegyede vitte magával gyermekét.

2009-ben az 5602 nevelőszülő mindössze 6%-a (360 fő) volt hivatásos nevelőszülő. Ennek ellenére, hogy az általuk nevelt gyermekek száma folyamatosan nő, 2008-hoz képest 1,7%-kal csökkent a számuk. A hivatásos nevelőszülők közel 84%-a 4 vagy több gyermeket nevel, míg a hagyományos nevelőszülők több mint 80%-a 1–4 gyermegről gondoskodik.

2009-ben a szakellátásba vett, bekerülésük előtt bűncselekményt vagy szabálysértést elkövető, illetve gyanúsított gyermekek több mint 98%-át gyermekotthonban helyezték el. Kevesebb mint 2%-ukat gondozta nevelőszülő. A nehéz élethelyzetbe jutott kamaszok gyakran súlyos magatartásproblémákkal, szenvedélybetegségekkel, devianciákkal küszködnek. A nevelőszülők nem tudják biztosítani gondozásuk feltételeit, elhelyezésük körülményeit, a szükséges szakmai ismereteket, a speciális kezelést. Nem szívesen vállalják a problémás, „kezelhetetlen”, idősebb gyermekek gondozását, ezért többségük otthonban nő fel. Az itt élő 14–18 éves fiatalok közül 850 fő ellen indítottak nyomozást. Az összes nyomozás egynegyedében emeltek vádat. A 2009-ben és az azt megelőző években indult eljárások közül a bíróság a tárgyévben valamivel kevesebb mint 400 esetben hozott ítéletet. Az ítéletek 37%-a próbára bocsátás, 18%-a javítóintézeti nevelés, 17%-a megrovás, 7%-a pedig végrehajtandó szabadságvesztés volt.

Az intézményekből, nevelőszülőktől önkényesen távozó 2466 gyermek közel 60%-a gyermekotthonból, 35%-uk pedig lakásotthonokból szökött meg. Nevelőszülőktől viszont alig több mint 5%-uk, azaz elenyészően kevesen.

Az átmeneti, illetve a tartós nevelésből nagykorúságuk miatt kikerülő fiatalokat utógondozásban részesítik. Akkor látják el így a fiatal felnőtteket, ha önállóan még nem tudják biztosítani a létfenntartásukat (32%), nappali tagozaton tanulnak (65%), illetve szociális bentlakásos intézménybe várják felvételüket. A fiatalok társadalmi beilleszkedését tanácsadással, személyre szóló támogatással segítik. 2009-ben 4271 gyermeket és fiatalot részesítettek utógondozásban.

A 2008/2009-es tanévben az általános iskolát befejező gondozott gyermekek 78%-a szakiskolában, 8%-a gimnáziumban, 17%-a pedig szakközépiskolában tanult tovább, míg 5%-uk nem tanult tovább, legalábbis a tárgyév végéig. A fogyatékos tanulók továbbtanulási arányai: 92%-uk lett szakiskolás, 3%-uk került gimnáziumba vagy szakközépiskolába és csupán 4%-uk nem tanult tovább.

A gyermekvédelmi szakellátásból kikerülő nagykorúak otthonteremtési támogatást kaphatnak. 2009-ben 972 fiatal felnőtt kapott átlagosan 1,3 millió forintot az önálló élet megkezdéséhez. Negyedük az összeg folyósításakor még nem volt húszéves. A kifizetett támogatás 70%-át ingatlan vételére, kisebb hányadát bérlakás hosszú távú kifizetésére, lakásprogramban való részvételre, hitelkiváltásra vagy bentlakásos otthonban történő elhelyezésre fordították az érintettek.

Jelmagyarázat:

– = a megfigyelt statisztikai jelenség nem fordult elő.

.. = az adat nem ismeretes.

0 = a mutató értéke olyan kicsi, hogy kerekítve zérust ad.

További információk, adatok (linkek):

Táblázatok:

[Tájékoztatósi adatbázis](#)⇒[Szociális ellátás](#)

[Tájékoztatósi adatbázis](#) ⇒ [Népmozgalom](#)⇒[élveszületés](#)

Módszertan:

[Metainformációk](#)⇒[Gyermekjóléti,-védelmi gondoskodás](#)

[Metainformációk](#)⇒[Pénzbeli ellátások](#)

[Metainformációk](#)⇒ [Népmozgalom](#)⇒[élveszületés](#)

ISBN 978-963-235-318-0

Elérhetőségek:

Felelős szerkesztő: Tokaji Károlyné főosztályvezető

További információ:

1. fejezet: Kamarás Ferenc

Telefon: (+36-1) 345-6565, ferenc.kamaras@ksh.hu

2–3. fejezet: Dudás Krisztina

Telefon: (+36-1) 345-6974, krisztina.dudas@ksh.hu

Tóth Judit Nikoletta

Telefon: (+36-1) 345-6972, juditnikoletta.toth@ksh.hu

Urbánné Somorjai Adrienn

Telefon: (+36-1) 345-6815, adrienn.somorjai@ksh.hu

informacioszolgalat@ksh.hu, telefon: (+36-1) 345-6789, fax: (+36-1) 345-6789